

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 7.046.3(497.452Tržič)
27-78:27-774(497.452Tržič)"18"

Prejeto: 18. 9. 2020

Ana Lavričdr., znanstvena svetnica v. p., Gorenjska cesta 15, SI-4202 Naklo
E-pošta: lavric@zrc-sazu.si

Umetnostna dediščina cerkvenih združb v tržiški župniji

IZVLEČEK

Pregled cerkvenih združb tržiške župnije je leta 1936 v knjigi Zgodovinski drobci župnije Tržič objavil Viktor Kragl, pozneje pa tema ni več zbujala posebnega zanimanja zgodovinskih ved. Prispevek obravnava omenjene združbe z vidika umetnostne zgodovine in poskuša podati celovit kronološki pregled z njimi povezanih umetnostnih del, kolikor to dopušča ohranjeno gradivo. Za starejša obdobja manjka pisnih virov, čas od srede 19. stoletja dalje pa je arhivsko razmeroma dobro dokumentiran in podprt tudi z objavami v sočasnem tisku. Umetnostna dediščina ni posebno bogata, vendar pa je med relikti nekaj umetniško dragocenih in ikonografsko zanimivih del, ki izstopajo iz povprečja.

KLJUČNE BESEDE

bratovščine, sakralna umetnost, ikonografija, Matija Bradaška, Gašper Götzl, Stane Kregar, Janez Mežan, Jožef Pavlin, Ivan Pengov, župnija Tržič

ABSTRACT

CHURCH ASSOCIATIONS IN THE PARISH OF TRŽIČ AND THEIR ARTISTIC HERITAGE

After Viktor Kragl published a survey of religious associations in the parish of Tržič in his volume Zgodovinski drobci župnije Tržič (Highlights from the History of Tržič; 1936), the topic no longer attracted any particular interest in historical studies. The paper discusses the above-mentioned associations from the art historical point of view and aims to provide an integral chronological overview of artworks related to them, to the extent permitted by the preserved materials. Whereas there is a lack of written sources for earlier periods, the time from the mid-nineteenth century onwards is relatively well documented in archives and also supported with notes published in contemporaneous press. Although the art heritage is not particularly rich, there are several valuable and iconographically interesting works among the remains that stand out from the average.

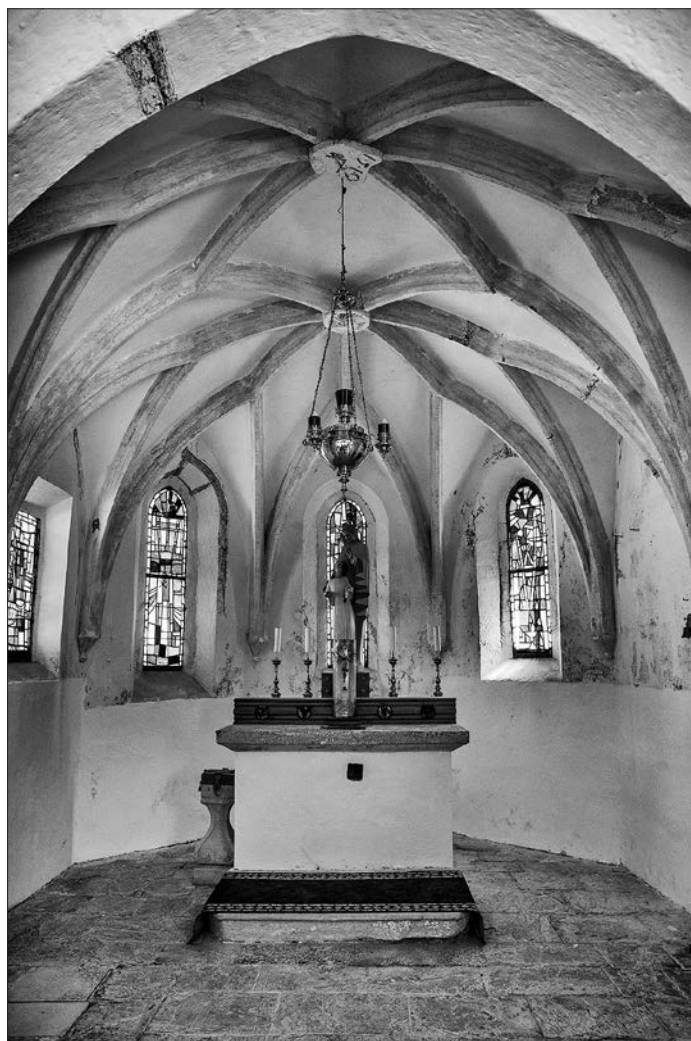
KEY WORDS

confraternities, religious art, iconography, Matija Bradaška, Gašper Götzl, Stane Kregar, Janez Mežan, Jožef Pavlin, Ivan Pengov, parish of Tržič

Srednjeveške in baročne bratovščine

Prve podatke o tržiških bratovščinah najdemo v seznamu dragocenosti cerkva in verskih družb, popisanih leta 1526, s katerimi naj bi Kranjska na vladno zahtevo pomagala kriti stroške za obrambo pred Turki. Popis za tržiško župnijo, nekdanj hranjen v tamkajšnjem arhivu, je leta 1914 v *Carnioli* objavil Franc Komatar,¹ v zgodovinskem orisu fare pa ga je nato povzel Viktor Kragl.² Slednji je k temu dodal še kratek pregled potridentskih bratovščin in obsežnejšo predstavitev združenj iz 19. in 20. stoletja.³

Pozneje bratovščine niso zbujale posebnega zanimanja zgodovinarjev, le Drago Zalar jim je na pragu našega stoletja posvetil nekaj pozornosti v okviru raziskav slovenskih Marijinih družb,⁴ Jure Volčjak pa v pregledih predjožefinskih bratovščin in cerkva na ozemlju goriške nadškofije na Kranjskem.⁵ Za natančnejšo rekonstrukcijo njihovega delovanja nam za starejša obdobja manjka pisnih virov, medtem ko je čas od srede 19. stoletja dalje arhivsko razmeroma dobro dokumentiran, podprt pa tudi z objavami v sočasnem tisku; poleg vseslovenskih cerkvenih revij⁶ je za tržiške pomemben vir zlasti lokalno glasilo *Cer-*

Prezbiterij p. c. sv. Ane, 1519, Podljubelj (foto: Andrej Furlan, UIFS ZRC SAZU).

¹ Komatar, *Kranjske cerkvene dragocenosti*, str. 178–180. V NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Spisi, fasc. 40, Stari spisi, je ohranjen dopis deželnega upravitelja Kranjske glede pobiranja dragocenih predmetov in denarja, sam popis pa je izgubljen. Manjka tudi med gradivom, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije, in posledično v sklopu prispevkov Antona Koblarja, *Kranjske cerkvene dragocenosti l. 1526*, objavljenem v reviji *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* leta 1895.

² Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 130, 154, 174, 180.

³ Prav tam, str. 130, 154, 173–182. O tržiški karmelski bra-

tovščini je obsežneje pisal Pirc, Karmelska bratovščina, str. 5–6.

⁴ Zalar, *Marijine družbe*, str. 192, 194, 200.

⁵ Volčjak, *Pregled predjožefinskih bratovščin*, str. 23, 24, 33; Volčjak, *Cerkve goriške nadškofije*, str. 174–175.

⁶ Poročila o delovanju bratovščin so objavljale cerkvene revije, zlasti *Venec cerkvenih bratovščin*, *Bogoljub*, *Glasnik najsvetejših Src* (*Glasnik presvetega Srca Jezusovega*) in *Zgodnja Danica*.

Sv. Katarina, kip v vel. oltarju, začetek 16. stoletja, ž. c. sv. Katarine, Lom pod Storžičem (foto: Ana Lavrič).

*kveni glasnik za tržiško župnijo.*⁷ Pričujoči prispevek se osredotoča na ohranjena in izpričana umetnostna dela, ki so nastala za bratovščine in druge verske družbe ali so bila z njimi kakorkoli povezana. Zapuščina ni posebno bogata, je pa med starejšimi relikti vendarle nekaj umetniško dragocenih in ikonografsko zanimivih, ki izstopajo iz povprečja, iz obdobja med obema vojnoma pa tudi več takih, ki so jih ustvarili uveljavljeni slovenski umetniki.

Srednjeveške, leta 1526 v zgoraj omenjenem popisu navedene bratovščine, od katerih je bila morda katera ustanovljena tudi že na pragu novega veka, niso bile posebno premožne. Naštete so naslednje: **sv. Rešnjega telesa** (imela je 29 krajcarjev), **Naše ljube Gospe** (3 renske goldinarje), **sv. Ane** (5 renskih goldinarjev), **sv. Andreja** (6 renskih goldinarjev), **sv. Eligija** (Aluja ali Eloja; 19 renskih goldinarjev) in **sv.**

Katarine (brez podatkov o premoženju).⁸ Telovska bratovščina je imela sedež v tržiški župnijski cerkvi, glede na to, da je bila cerkev posvečena Naši ljubi Gospe oziroma Sv. Trojici, pa je bila v njej zelo verjetno nastanjena tudi Marijina bratovščina, za katero je Kragl sicer domneval, da je imela oltar v kapeli na pokopališču.⁹ Po zavetnikih cerkva so se imenovala tudi bratovščine pri podružnicah sv. Ane v Podljubelju, sv. Katarine v Lomu pod Storžičem in sv. Andreja v trgu. Pri slednji je delovala tudi bratovščina sv. Eligija, ki je povezovala tržiške kovače.¹⁰ Življenje omenjenih družb je v času protestantizma, ki ga

⁸ Komatar, *Kranjske cerkvene dragocenosti*, str. 180; Pokorn, *Tržiški dušni pastirji*, str. 6. Nekaj denarja so bratovščine imele posojenega tudi pri dolžnikih.

⁹ Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 130, z navedkom, da je bila kapela posvečena sv. Magdalenii. Dejansko je šlo za kapelo sv. Mihaela, s katero je dokumentirano povezana poznejša, baročna bratovščina Karmelske Matere Božje (gl. Höfler, *Gradivo za historično topografijo*, str. 67–68; Volčjak, *Cerkve goriške nadškofije*, str. 174).

¹⁰ Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 154.

⁷ *Cerkveni glasnik za tržiško župnijo* je izdajal Župnijski urad Tržič od oktobra 1924 do aprila 1941.

je podpiral grof Paradeiser, lastnik gradu Neuhaus, zastalo. Za njimi je ostalo le malo sledi: avtentični prostor njihovega delovanja predstavljata cerkvi v Podljubelju in Lomu z v jedru ohranjeno gotsko arhitekturo, neposrednejšo povezavo z bratovščino pa ima lomski poznogotski kip sv. Katarine z začetka 16. stoletja.¹¹ Sredstva zanj je namreč zagotovo prispevala tudi bratovščina, vprašanje je celo, ali ni morda z njim obeležila svoje ustanovitve. Kip, izdelek neke regionalne delavnice, ki je ustvarjala v drugem desetletju 16. stoletja, karakterizirajo paralelno potekajoče gube, statična postavitev, dvodimenzionalnost in po udarjena širina. Za rezbarje tega delavniškega kroga značilna težnja po razmahu v širino je po mnenju Emilijana Cevca prav pri lomski sv. Katarini dosegla svoj vrh.¹² Svetnica je namreč ogrnjena v spredaj široko razpotegnjen plašč, na katerem so se paralelne gube zalomile in slikovito razgibale. Atributi, tj. knjiga, meč, mučilno kolo in krona, ki zaznamujejo njeno modrost in mučeniško smrt, so ji bili povrnjeni ob novejših restavratorskih posegih. Kot dragocena »relikvija« starodavnosti še danes prestoluje v tronu mlajšega velikega oltarja.

Na novo so bratovščine zacvetele s protireformacijo in rekatolizacijo: prva med **baročnimi** je bila ustanovljena 3. julija 1661 pod imenom sv. Trojice v župnijski cerkvi, 21. avgusta 1672 ji je sledila škapulirska v kapeli na pokopališču,¹³ 19. septembra 1730 Jožefova v istoimenski cerkvi nad mestom, 14. julija 1739 Katarinina v Lomu,¹⁴ sredi 18. stoletja pa se omenja tudi Andrejeva v cerkvi v trgu.¹⁵ Zaradi uničujočega ognja, ki je zajel Tržič leta 1811, gradnje nove župnijske¹⁶ in nove Andrejeve cerkve ter podrtja pokopališke kapele v 19. stoletju in naposled požara pri Sv. Jožefu sredi 20. stoletja materialnih ostalin

baročnih bratovščin ni veliko. Uničena ali izgubljena je bila večina oltarne opreme in inventarja, prav tako pa tudi ni zaslediti nobenih grafičnih podob, ki bi nam posredovale bratovšćinske motive.

Svetotrojiška bratovščina, katere rektor je bil vsakokratni župnik, je gostovala pri velikem oltarju farne cerkve, ki je bil odlikovan s privilegijem ob četrtkih in petkih.¹⁷ Pomisel, da bi od tega nastavka lahko ostal kak relikv na sedanjem, ki ga je v novozgrajeni cerkvi (1808–1815) leta 1835 postavil Pietro Fantoni,¹⁸ je zavrnil že Blaž Resman, po katerem so starejši, baročni kipi sv. Pavla, sv. Simona in sv. Juda Tadeja beneško delo in naj bi jih bil Fantoni kupil na Beneškem ter uporabil na tržiškem oltarju.¹⁹

Bratovščina **Karmelske (Škapulirske) Matere Božje** je dobila sedež v pokopališki kapeli sv. Mihaela, ki je ob tem prevzela njen patrocinij.²⁰ V nadstropni, verjetno poznoromanski kostnici, upodobljeni na tržiški panorami v Valvasorjevi *Topografiji vojvodine Kranjske* (1679),²¹ so škapulirski oltar (s privilegijem ob ponedeljkih) namestili v zgornjo etažo, kjer so obdržali »staro podobo« sv. Mihaela, spodnja pa je bila namenjena kultu Žalostne Matere Božje.²² Leta 1785, že po ukinitvi bratovščin pod Jožefom II., je zgornji del kapele uničil ogenj, spodnjega pa so ob gradnji nove cerkve uporabili za apnenico in nato kapelo dokončno podrli.²³ Domneve, da naj bi Marijin oltar prenesli v sedanjo kapelo tega imena v župnijski cerkvi,²⁴ ni mogoče potrditi in za njim tudi

¹¹ K avtentičnemu ambientu je spadalo tudi gotsko slikano okno iz srede 15. stoletja s podobo sv. Katarine, ki se slogovno umešča v bližino Janeza Ljubljanskega in ga zdaj hranijo v Muzeju krščanstva na Slovenskem v Stični (gl. Stele, *Slikarstvo v Sloveniji*, str. 102: repr., 340, 341; Petek, *Kronika*, str. 86).

¹² Cevc, *Gotska plastika na Gorenjskem*, str. 14, 22, kat. 40, z datacijo ok. 1525 in opozorilom, da je bil kip okoli glave zelo predelan (prim. Cevc, *Poznogotska plastika*, str. 64, 194, 196). Kip je bil leta 1958 razstavljen v Mestnem muzeju v Kranju, leta 1971 pa je bil med »kandidati« za razstavo jugoslovanske umetnosti v Parizu, vendar ni prišel v končni izbor.

¹³ Pirc, *Karmelska bratovščina*, str. 5, enači škapulirsko bratovščino s poznosrednjeveško bratovščino Naše ljube Gospe. Dejansko gre za kontinuiteto marijanske bratovščine, a tokrat s konkretiziranim naslovom in na drugi lokaciji, medtem ko se je prvotna v župnijski cerkvi preoblikovala v svetotrojiško. Seznam navedenih bratovščin je »pro memoria« zapisan kot uvod v knjigo članov bratovščine Karmelske Matere Božje, vpeljane leta 1852 (gl. NSAL, ŠAL/ZA, Tržič, Razne knjige, fasc. 15).

¹⁵ Volčjak, *Cerkve goriške nadškofije*, str. 175.

¹⁶ Pirc, *Župna cerkev v Tržiču* (a), str. 3; prim. Pokorn, *Župniki v Tržiču*, str. 4. Župnijsko cerkev iz leta 1575, ki jo je 1713 poškodoval požar, v katerem so pogoreli oltarji, prižnica in klopi, je župnik Valentin Prešeren leta 1807 sklenil nadomestiti z novo. Zgradili so jo v letih 1808–1815.

¹⁷ Z naslovom sv. Trojice se oltar omenja sicer šele v letih 1752 in 1754, medtem ko je v vizitacijskem zapisniku iz leta 1704 naveden pod imenom Marije Vnebovzete (gl. Höfler, *Gradivo za historično topografijo*, str. 67; Volčjak, *Cerkve goriške nadškofije*, str. 174; za bratovščino gl. tudi Koblar, Drobtinice iz furlanskih arhivov, str. 15; za patrocinij gl. tudi Pirc, *Župna cerkev v Tržiču* (b), str. 3).

¹⁸ Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 134; Petek, *Kronika*, str. 44.

¹⁹ Resman, *Kiparstvo poznega baroka*, str. 151, 197.

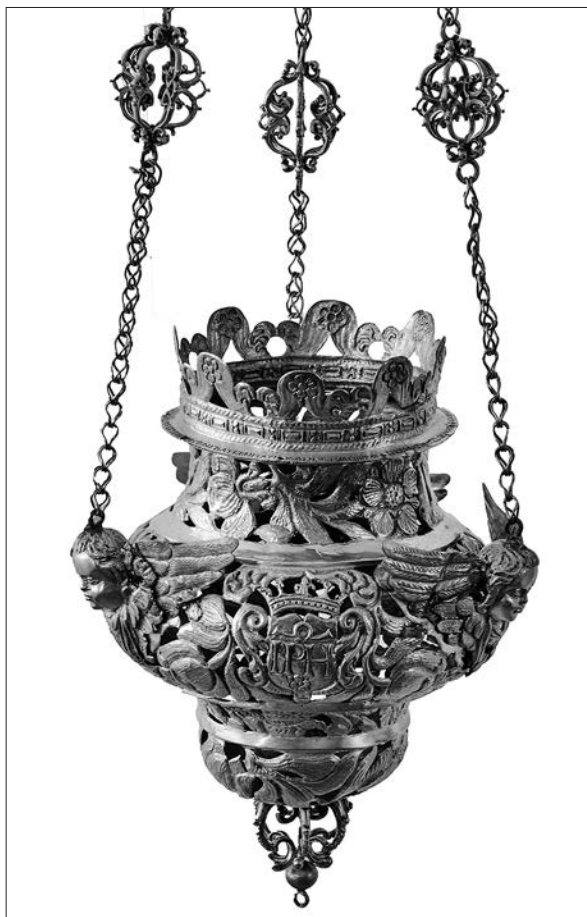
²⁰ Koblar, Drobtinice iz furlanskih arhivov, str. 15; Höfler, *Gradivo za historično topografijo*, str. 67–68; Volčjak, *Cerkve goriške nadškofije*, str. 174; o menjavi patrocinija kapele gl. tudi prispevek Jureta Volčjaka v tej publikaciji. Rektor škapulirske bratovščine je bil vsakokratni tržiški župnik.

²¹ Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae moderna*, repr. 163; Avguštin, *Tržič in okolica*, str. 5–6, domneva, da je šlo za kostnico, kar podpira opis kapele v: Pirc, *Župna cerkev v Tržiču* (a), str. 2, in Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 130. Spodnji del stavbe, v katerega se je spuščalo devet stopnic, je bil obokan in tlakovan s kamnitimi ploščami, stene ob oltarju je prediralo dvoje lijakastih oken, prekrivale pa so jih freske, ki so bile leta 1807 še vidne. Zgornji del, v katerega je vodilo sedem stopnic, je bil nekdanj štukiran in je leta 1785 pogorel. Za karmelsko kapelo gl. tudi Pirc, *Karmelska bratovščina*, str. 5.

²² Höfler, *Gradivo za historično topografijo*, str. 67–68. Morda je bil kult Žalostne Matere Božje povezan z Magdaleninim, saj naj bi po Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 130, oltar v spodnjem delu kapele krasila slika sv. Magdalene; prim. Pirc, *Župna cerkev v Tržiču* (a), str. 2.

²³ Pirc, *Župna cerkev v Tržiču* (a), str. 3; Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 130.

²⁴ Höfler, *Gradivo za historično topografijo*, str. 68. Domneva se tudi časovno ne izide. Marijina kapela v cerkvi je bila prirejena iz stare zakristije leta 1857 in je bila že takoj opremljena z novim oltarjem (gl. Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 177).

*Svetilka, 1695, ž. c. Marijinega oznanjenja, Tržič
(foto: Andrej Furlan, UIFS ZRC SAZU).*

ni nobenih sledov, ohranjena pa sta dva dragocena bratovščinska srebrna predmeta. Svetilko, izdelano leta 1695, je Škapulirski Materi Božji in njeni bratovščini podaril baron Janez Valerij Wernegkh (napačno zapisan kot Welernegh),²⁵ član družine, ki je gospodovala na tržiškem gradu Neuhaus v drugi polovici 17. stoletja. Darovalca sporoča napis, ki obteka rob njenega trebušastega trupa (*DEL: MATRI: COELORVM: REGINAE: VIRGINVM: VIRGINI: CONFRATERNITATIS: S: S: SCAPVLARIS IN: NEIMARKTL: OFFERT: EIDEM: CONFRA: TERNITATI: IOANNES: VALERIVS. L: B: A: WE: LERNEGKH: 1695*). Trup je oblikovan iz predrtih ornamentov v obliki cvetov in akanta, na vstavljenih kartušah pa so zapisani Jezusov, Marijin in Jožefov monogram (*IHS, MRA, IPH*). Ob straneh so pritrjene angelske glave (njihova krila so bila nadomeščena s posrebrenimi medeninastimi), ki nosijo verižice

²⁵ Dodatni zlog v priimku darovalca na večni luči bi bil lahko zagrešil zlatarski mojster pri graviranju besedila. Janez Valerij Wernegkh se leta 1679 omenja kot boter v tržiških matičnih knjigah (podatek mi je prijazno posredoval dr. Miha Preinfalk), Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 292, pa o njem navaja, da je leta 1688 dobil dovoljenje za kopanje železove rude.

*Karmelska Mati Božja, bratovščinski kip, ok. srede
18. stoletja, ž. c. Marijinega oznanjenja, Tržič
(foto: arhiv Družine).*

s predrtimi okraski na sredini in zvonastim pokrovom na vrhu.²⁶ Precej mlajši od svetilke je 55 cm visok srebrni kip Škapulirske Matere, ki naj bi ga bila po Kraglu bratovščina dobila od nekega dobrotnika v drugi polovici 18. stoletja.²⁷ Tako kot pri prvem daru gre najbrž tudi tokrat za člana družine lastnikov gradu Neuhaus, ki je imela patronat nad tržiško žu-

²⁶ Simoniti, *Zakladi slovenskih cerkva*, str. 147–148, kat. 128, je večno luč uvrstila v skupino del neznanih domačih in srednjeevropskih zlatarjev. Besedilo na večni luči si je leta 1933 v terensko beležnico prepisal France Stele, Umetnostnozgodovinski inštitut F. Steleta ZRC SAZU, Terenski zapiski, LXXXIV, 21. 4. 1933, str. 50v–51. V Kraglovem času je svetilka visela v župnijski cerkvi pred misijonskim križem (gl. Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 146; Petek, *Kronika*, str. 51).

²⁷ Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 177; gl. tudi Pirc, *Karmelska bratovščina*, str. 5, ki omenja, da je kip edini spomin na baročno bratovščino.

*Notranjščina p. c. sv. Jožefa, Tržič, s sliko nekdanjega velikega oltarja
(foto: France Stele, Ministrstvo za kulturo, INDOK center).*

pnijo; v tem času je bil v rokah grofov Auerspergov. Mojster ni znan, gre pa za redke ohranjen primerek tovrstnega srebrkovaštva na Slovenskem; vzporedimo mu lahko le kip Žalostne Matere Božje iz posesti istoimenske bratovščine pri Sv. Florijanu v Ljubljani iz sredine 18. stoletja.²⁸ Na prestolu sedeča Marija z Jezuškom v naročju je izdelana iz tolčene in cizelirane srebrne pločevine z vgraviranimi rastlinskimi ornamentami in bordurami, ima nekaj ulitih dodatkov in črno lužen, z aplikacijo akantovih listov okrašen lesen podstavek.²⁹ Marija kot Kraljica drži žezlo,

Otrok vladarsko jabolko, oba pa sta nekaj imela v rokah tudi »pravi« škapulir. Karmelski marijanski tip je ikonografsko reducirán, saj mu manjka prizor izročanja škapulirja sv. Simonu Stocku (ta večkrat nastopa družno s sv. Terezijo Veliko);³⁰ njegova vloga prejemnika škapulirja je v tem primeru pripadla članom bratovščine, ki so kip uporabljali za slovesnosti in ga nosili v procesijah. Kot posebno župnijsko dragocnost in antikvitetu so ga nesli tudi v procesiji ob stoti obletnici posvetitve cerkve.³¹

Bratovščina **sv. Jožefa** je delovala v istoimenski cerkvi, ki je bila zgrajena v letih 1702–1704 na hribu pod Kokovnico in s tremi oltarji vred posvečena 7. junija 1730.³² Cerkev je leta 1959 poškodovale požar,

²⁸ Za ljubljanski kip gl. Simoniti, *Zakladi slovenskih cerkva*, str. 152, kat. 137; Lavrič, *Ljubljanske baročne bratovščine /.../ v župnijskih cerkvah in podružnicah*, str. 310. Večino predmetov iz dragocenega materiala so po ukinitvi bratovščin po vladnem odloku prelili.

²⁹ Močno poškodovani kip je leta 2007 obnovil Christoph Steidl Porenta s sodelavko Martino Obid (gl. Hočevár, *Tržiški zaklad*, str. 19, z domnevo, da gre za delo beneških mojstrov, in konkretnjejšo datacijo v čas med 1750 in 1770). Fotografije iz arhiva Družine mi je prijazno posredovala Ksenja Hočevár.

³⁰ Na kip kot primerek ikonografsko poenostavljene podobe je opozoril že Menaše, *Marija v slovenski umetnosti*, str. 190; gl. tudi Lavrič, *Velike Marijine bratovščine*, str. 144.

³¹ *Cerkveni glasnik*, 1936, jun., št. 6, str. 22, 23, z repr.; *Cerkveni glasnik*, 1936, jul., št. 7, str. 6.

³² Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 156; Petek, *Kronika*, str. 106.

*Sv. Peter, kip z nekdanjega vel. oltarja,
p. c. sv. Andreja, Tržič
(foto: Andrej Furlan, UIFS ZRC SAZU).*

v katerem je bila uničena večina opreme in Layerjeva freska z začetka 19. stoletja na oboku ladje, ohranila pa se je starejša poslikava nad prezbiterijem (še iz časa delovanja bratovščine), ki v medaljonih predstavlja evangeliste in prizore iz življenja Jezusovega rednika (Zaroka, Beg v Egipt, Smrt). Obstal je tudi veliki oltar, ki ga je leta 1860 izklesal Janez Vurnik, žal pa je zgorela stara oltarna slika, ki je visela nad slavlom in je bila preostanek nekdanjega baročnega oltarja, pri katerem se je do ukinitve leta 1783 shajala Jožefova bratovščina in pri katerem je ob sredah veljal privilegij za njene pokojne člane.³³ Na srečo je France Stele sliko dokumentiral na fotografiji cerkvene notranjosti.³⁴ Svetnik z Jezuskom v naročju in razcvetelo palico v roki ob asistenci dveh angelcev stoji v središču kompozicije, pred balustra-

do in zidcem, za katerima se odpira krajina s hribom v ozadju. Avtorsko še neopredeljena slika je nastala v prvi tretjini 18. stoletja in se tudi slogovno dobro umešča v ta čas. V atiko velikega oltarja so, kot rečeno, po požaru namestili baročna kipa s pogorelega oltarja sv. Angela varuha,³⁵ baročne poteze in s tem zgodnejši nastanek pa je mogoče zaznati tudi pri sv. Jožefu v niši osrednjega dela, ki ga sicer zapolnjujejo togi kipi iz 19. stoletja.³⁶

Baročna bratovščina **sv. Andreja** pri Sv. Andreju v trgu je bila po podatkih v vizitacijskem zapisniku iz leta 1752 kanonično ustanovljena in precej številčna.³⁷ Pogojno bi bilo mogoče v čas njenega delovanja umestiti kipe sv. Andreja (zavetnika usnjarjev), sv. Petra in sv. Lenarta z nekdanjega velikega oltarja, ki so jih po tem, ko so cerkev leta 1865 zgradili na novo, leta 1875 postavili v sedanji nastavek in pri tem najbrž nekoliko predelali, pozneje pa polihromirali;³⁸ baročne karakteristike še najodločnejše kaže sv. Peter, ki ga zaznamuje tudi značilna na prsih razprta draperija.

Obsežnejši so sledovi bratovščine **sv. Katarine** v Lomu pod Storžičem. Tamkajšnja srednjeveška cerkev, ki je bila v prvih desetletjih 18. stoletja barokizirana,³⁹ je prenovi leta 1739 okronala z ustanovitvijo oziroma obnovitvijo bratovščine pod imenom svoje zavetnice.⁴⁰ Delovanje bratovščine je bilo zato vezano na veliki oltar (s privilegijem za pokojne člane ob petkih),⁴¹ ki so ga leta 1726 na novo postavili, z gotskim kipom sv. Katarine v osrednji niši pa ohranili srednjeveško kulturno tradicijo. Bratovščina je sodelovala pri njegovem okraševanju, vzdrževanju in obnovah. Nastavek naj bi bila izdelala Jamškova delavnica,⁴² ki je v 17. in prvi polovici 18. stoletja delovala v Škofji Loki in ji stroka pripisuje številne slikovite, dekorativne in ljudskemu okusu prilagojene zlate oltarje. Iz tradicije zlatih oltarjev izhaja tudi lomska nastavek, katerega avtorstvo pa še vedno ostaja le hipotetično. Oltarna arhitektura sloni na svedrastih, s trto in vitico ovitih stebrih in se ob straneh zaključuje z ornamentalnimi krili. V osrednjem delu nastavka ob sv. Katarini v tronu stojata na konzolnih podstavkih pred platvima nišama sv. Barbara in sv. Marjeta, v atiki sv. Joba spremljata sv. Jakob in sv. Flo-

³⁵ Resman, *Kiparstvo poznega baroka*, str. 106.

³⁶ Pirc, Podružnica sv. Jožefa, str. 3; Petek, *Kronika*, str. 109.

³⁷ Volčjak, *Cerkve goriške nadškofije*, str. 175.

³⁸ *Cerkveni glasnik*, 1926, febr., št. 17, str. 7, »Podružnica sv. Andreja«; *Cerkveni glasnik*, 1932, apr., št. 4, str. 3, »Zapiski g. župnika Špendala ob odhodu iz Tržiča«; Kragl, Bivšemu tržškemu župniku Fr. Sal. Špendalu, str. 2; Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 155; Petek, *Kronika*, str. 101, 102. Kipe je leta 1904 polihromiral podobar Štefan Čadež iz Dupelja.

³⁹ Petek, *Kronika*, str. 88–92. Podatek o posvetitvi cerkve 5. junija 1730 (gl. Höfler, *Gradivo za historično topografijo*, str. 67) se dejansko nanaša le na oltar sv. Antona Puščavnika in Antona Padovanskega.

⁴⁰ Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 180.

⁴¹ Volčjak, *Cerkve goriške nadškofije*, str. 175.

⁴² Petek, *Kronika*, str. 88.

³³ Volčjak, *Cerkve goriške nadškofije*, str. 175.

³⁴ Fotografijo hrani INDOK center Direktorata za kulturno dediščino Ministrstva za kulturo v Ljubljani. Posnetek in dovoljenje za objavo mi je prijazno posredovala kolegica Magda Miklavčič Pintarič. Steletov popis cerkve sv. Jožefa je datiran z datumom 23. 6. 1914.

Oltar sv. Katarine, 1726, ž. c. sv. Katarine, Lom pod Storžičem (foto: Ana Lavrič).

rijan ter na volutah dva angela, kompozicijo pa krona Bog Oče. Skulpture so slabo proporcionirane in po svoji okornosti spominjajo na 17. stoletje, ko svetniki na oltarjih pogosto niso bili kaj dosti več kot le nosilci atributov, so pa z ornamentiko vred harmonično vključene v celoto in igrajo pomembno vlogo v skupnem vtisu umetnine. Obhodna loka so oltarju dodali šele v 19. stoletju.⁴³ Z bratovščino je mogoče povezati tudi »samostojno« 70 cm visoko plastiko sv. Katarine, ki so jo člani bržkone nosili v procesijah in izpostavljali ob slovesnostih. Blaž Resman jo je vzporedil s kipi lomskih slavloločnih oltarjev in s kipoma z oltarja Angela varuha pri Sv. Jožefu (ki so ju rešili pred požarom in sta zdaj v atiki tamkajšnjega velikega oltarja), ki so slogovno najbližji koroškemu gradivu.⁴⁴

⁴³ Vrh lokov so najprej postavili vazi s cvetjem, že leta 1844 pa so ju nadomestili s kipoma sv. Roka in sv. Štefana, ki izvirata iz cerkve v Sorici in po kvaliteti daleč presegata druge baročne plastike na nastavku. Sta nekoliko mlajša, iz sredine 18. stoletja, in avtorsko še nista opredeljena.

⁴⁴ Resman, *Kiparstvo poznega baroka*, str. 105–106.

Čas jožefinskih reform bratovščinam ni bil naklonjen. Ko so zaradi restrikcij po vladnem ukazu leta 1773 na Kranjskem popisali njihovo premoženje in dokumente, so bile v Tržiču uradno evidentirane le tri, telovska in škapulirska pri župnijski cerkvi ter Katarinina v Lomu.⁴⁵ Iz popisa izvemo, da so pri vstopu v omenjeni tržiški bratovščini člani plačali po tri krajcarje, letno pa po en groš prostovoljnega prispevka; prva je denar porabila za 24 maš na leto, druga za paramente, razsvetljavo in druge potrebščine. V Lomu je vpisnina znašala le dva groša ali manj, glede na premoženjsko stanje člana; denar je bil namenjen za branje 12 maš na leto, morebitni primanjkljaj pa je krila cerkev, če je imela dovolj sredstev. Prvim ukrepom je leta 1783 sledila ukinitve bratovščin. Njihova umetnostna dediščina je večidel ostala cerkvam, deloma pa se je porazgubila ali prešla v druge roke.

⁴⁵ Lavrič, *Bratovščine na Kranjskem*, str. 119. Bratovščini sv. Jožefa in sv. Andreja v popisu nista navedeni.

Sv. Katarina, bratovščinski kip, ok. srede 18. stoletja, ž. c. sv. Katarine, Lom pod Storžičem (foto: Ana Lavrič).

Bratovščine in verska združenja v 19. in 20. stoletju

Marijanske dejavnosti

Po kriznem obdobju, ki so ga povzročile jožefinske reforme, se je z restavracijo katolištva življenje cerkvenih družb v drugi polovici 19. stoletja spet obudilo ter se sčasoma zelo razmahnilo in razvejal. Tržiški župnik Alojzij Košir je že leta 1851 obnovil škapulirsko bratovščino, ki jo je škof Alojzij Wolf s potrditvijo statuta odobril 21. novembra,⁴⁶ generalni prior karmeličanov v Rimu pa 6. decembra.⁴⁷ Vanjo

so pristopili možje in žene, ki so po ukinitvi baročne bratovščine ves čas ohranjali njeno duhovno tradicijo in tako obdržali kontinuiteto s predhodnico, vpisalo pa se je tudi veliko novih članov.⁴⁸ Bratovščina je bila zelo priljubljena ne le v tržiški župniji, ampak po vsej Gorenjski; po številu so poleg domačinov prednjačili Križani, sicer pa so zabeleženi člani iz širšega tržiškega, radovljiškega, blejskega, jeseniškega, kranjskega in loškega okoliša, v matrikuli pa najdemo tudi Korošce iz Šentvida, Slovenjega Plajberka, Kaple ob Dravi, Beljaka in Celovca ter posameznike z drugih koncev Slovenije in celo iz tujih dežel, mdr. iz Ljubljane in Šentvida, Litije, Novega mesta, Prečne, Šentjerneja, Nove Cerkev, s Tolminskega, iz Trsta, Belluna, Požege, z Moravskega in iz Gornje Avstrije. Izstopa Marija Janc z Zgoše pri Begunjah, ki je 2. oktobra 1863 na Brezjah čudežno ozdravela in še istega leta pristopila med člane.⁴⁹ Bratovščini se je pridružila tudi domača in okoliška duhovščina,⁵⁰ med letoma 1859 in 1921⁵¹ pa so vanjo redno sprejemali prvoobhajance. Poleg škapulirja, ki je obljubljal Marijino varstvo, so bili za pristopnike privlačni tudi odpustki; popolni odpustek so pod običajnimi pogoji (spoved in obhajilo) dobili ob vstopu v bratovščino in ob smrti, na praznik Karmelske Matere Božje, na dan spomina mrtvih članov in še ob dneh, ki so bili za to posebej določeni.⁵²

Že ob uvedbi obnovljene družbe so načrtovali, da bo dobila lastno kapelo, do uresničitve sklepa pa je prišlo šele leta 1857, ko je dal Košir v ta namen preurediti staro zakristijo na evangelijski strani prezbitერიja.⁵³ Oltar v kapeli je izdelal kranjski podobar Gašper Götzl (1782–1857) za 340 goldinarjev.⁵⁴ Opremil ga

ternitatis B. M. V. de monte Carmelo seu S. Scapularis, in oppido Neoforii de anno erectionis 1852. Bratovščina je bila uvedena leta 1852, ko se je 8. aprila kot prvi vpisal vanjo tržiški župnik Alojzij Košir. S koncem 19. stoletja so postali vpisi manj natančni in tudi vse redkejši. Zadnji vpis je iz leta 1940 in nosi številko 8629.

⁴⁸ *Zgodnja Danica* 5/46, 1852, str. 184, »Ogled po Slovenskim. Iz Tržiča«; *Cerkveni glasnik*, 1927, nov., št. 38, str. 6.

⁴⁹ Njen vpis omenja Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 185.

⁵⁰ Poleg tržiškega župnika Koširja so se do leta 1888 v bratovščino vpisali tudi tamkajšnji kaplani Francišek Wohinz, Martin Tomc, Anton Fettich Frankheim, Blaž Šoklič in Rok Merčun, lomski kurat Andrej Pavlin, kurat v Zgornjih Gorjah Anton Gros, naklanski kaplan Jakob Raspotnik, upokojeni duhovnik v Kovorju Jožef Jerman in upokojeni duhovnik v Tržiču Janez Klapšič.

⁵¹ *Cerkveni glasnik*, 1925, jul., št. 10, str. 2.

⁵² *Cerkveni glasnik*, 1925, jul., št. 10, str. 1, »Karmelska škapulirska bratovščina«; *Cerkveni glasnik*, 1928, jul.–avg., št. 46–47, str. 3. Tržiška župnija se je pravzaprav vsa posvetila Karmelski Materi Božji in skoraj vsi so nosili škapulir (gl. Barle, Naznana in poročila, str. 175; *Venec cerkvenih bratovščin* 4/2, 1900, str. 29, »Razna poročila: Iz Tržiča«).

⁵³ ŽA, Tržič, Kronika župnije Tržič I., s. p., navaja leto 1856. Za kapelo gl. Pirc, Alojzij Košir, str. 4; Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 137, 177, 196; Petek, *Kronika*, str. 47, 49.

⁵⁴ Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 136–137. Za slikarja in podobarja Gašperja Götzla gl. Steska, *Slovenska umetnost*, str. 193–194. Tržiško naročilo je prejkone dobil po sorodniških zvezah, saj je bil ugledni tržiški zdravnik Tomaž Pirc poro-

⁴⁶ Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 177.

⁴⁷ NSAL, ŽAL/ŽA, Tržič, Razne knjige, fasc. 15, *Liber confr-*

Gašper Götzl: Oltar Karmelske Matere Božje, škapulirska kapela, 1857, ž. c. Marijinega oznanjenja, Tržič (foto: Andrej Furlan, UIFS ZRC SAZU).

je s kipi Karmelske Matere Božje, sv. Terezije Velike in sv. Janeza od Križa (v karmelski skupini sicer praviloma nastopa sv. Simon Stock),⁵⁵ ki so verjetno izdelek neke druge roke, a se z neoklasicistično, s

pozno-baročnimi reminiscencami obogateno oltarno arhitekturo zlivajo v skladno celoto. Prva maša pri tem oltarju je bila brana 16. julija 1859, na praznik Karmelske Matere Božje.⁵⁶ Pozneje so v skladu z liturgičnim letom za praznike v oltarno nišo vstavljali slike Jezusovega rojstva, Vstajenja in Binkošti, ki jih je leta 1863 napravil kranjski slikar Anzelm Bizjak (Wisiak; 1837–1876) in jih leta 1871 dopolnil še z Marijinim obiskovanjem.⁵⁷ Kompozicije je zasnoval

čen z njegovo hčerjo Jožefo (gl. Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 259). Slikanje oltarnih platen za kapelo mu je preprečila smrt.

⁵⁵ Ker ne gre za kiparsko skupino, ampak za samostojno stoječe kipe, so sv. Janeza od Križa najbrž izbrali zato, ker sv. Simon Stock praviloma nastopa kleče v prizoru sprejemanja škapulirja in razen škapulirja nima kakih posebnih atributov. Sedanja polihromacija je neustrezna, saj sveti karmeličan namesto rjavega nosi belo oblačilo. Oltar je bil obnovljen leta 1894 (gl. ŽA, Tržič, *Kronika župnije Tržič I.*, s. p. (prim. *Cerkveni glasnik*, 1932, apr., št. 4, str. 3, »Zapiski g. župnika Špendala ob odhodu iz Tržiča«, z letnico 1892)). Kipe kot delo neznanega mojstra omenja Viktor Zakrajšek (gl. NŠAL, ŠAL, *Popisi cerkva 1954, Popis cerkva in cerkvenih znamenitosti v župniji Tržič na Gorenjskem*, 1955).

⁵⁶ Pirc, *Karmelska bratovščina*, str. 5–6.

⁵⁷ Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 188, z navedkom dobrotnikov, ki so slike plačali, in sicer Rojstvo fužinar Kajetan Ahačič, Vstajenje gostilničar Jožef Pleničar in Binkošti Marija Deu, medtem ko je nastavek plačal Josip Deu. Kako je bilo s sliko Marijinega obiskovanja, ki zdaj ni v razvidu, ni mogoče reči. Ohranilo se je samo manjše layerjevsko platno s tem moti-

*Anzelm Bizjak: Vstali Kristus se prikaže Materi, 1863, ž. urad Marijinega oznanjenja, Tržič
(foto: Andrej Furlan, UIFS ZRC SAZU).*

konvencionalno in se, zlasti pri Rojstvu, zgledoval po Layerju, le običajno Vstajenje je nadomestil z redko upodabljanim prizorom Kristusa, ki se po vstajenju prikaže svoji Materi.

Kot ikonografska posebnost zasluži, da mu namenimo nekaj besed. Motiv ne izhaja iz Svetega pisma, ampak iz cerkvenega izročila. Umetniki so Marijo včasih postavljali v skupino žena ob Jezusovem grobu (enačili so jo s t. i. »drugo Marijo«), običajno pa so jo upodabljali v domačem interierju ob bralnem pultu pri molitvi v trenutku, ko se ji prikaže vstali Kristus, s čimer je motiv postal vzporednica Oznanjenju. Bizjak je Marijo umestil v arhitekturo, ki se skozi arkado

odpira v krajino z Golgoto v ozadju in ženami, ki so se napotile h grobu. Marija sedi na kamniti klopi, kar je pri tem motivu izjemno, saj praviloma kleči, zraven nje je k stebru prislonjena trnjeva krona kot spomin na pasijon. Slikar je zajel intimni trenutek, ko je Sin z vstajenjsko zastavo v roki pristopil k Materi in jo nežno objel. Kljub očitnim zadregam v anatomiji in proporcijah mu je uspelo dobro podati njun ljubeči odnos in izraz potolažene žalosti na Marijinem obrazu. Veselje je poudaril tudi z živahnim koloritom. Pri delu se je gotovo oprl na predlogo, grafično ali naslikano; nekaj podobnih elementov (arkadni lok, trnjevo krono in ozadje z Golgoto) najdemo npr. na kompoziciji nazarenskega slikarja Josepha Führicha.⁵⁸ Od začet-

vom, ki pa bi ga bilo mogoče postavljati le na oltarno menzo. Za slikarja gl. Steska, *Slovenska umetnost*, str. 193.

⁵⁸ Meditacijo na temo Kristusovega prikazanja Mariji po vsta-

Matija Bradaška: Karmelska Mati Božja izroča škapulir sv. Simonu Stocku, 1902, ž. urad Marijinega oznanjenja, Tržič (foto: Andrej Furlan, UIFS ZRC SAZU).

ka 20. stoletja dalje so oltarni tron med letom zapirali s sliko Karmelske Matere Božje s sv. Simonom Stockom izpod čopiča Matije Bradaška (1852–1915) iz leta 1902 (s podpisom *MBradaška 1902*), s katero so odpravili prvotno ikonografsko pomanjkljivost in s tem naposled vendarle dobili podobo, kakršno je imela večina karmelskih bratovščin.⁵⁹ Svetnik kleči na tleh pred Marijo, ki se je v spremstvu angelcev na

oblaku spustila predenj in mu z desnico izroča škapulir, z levico pa v naročju pridržuje Jezuščka. V spodnjem delu so prikazane duše v vicah kot opozorilo na Stocku dano obljubo Matere Božje, da bodo rešeni večnega pogubljenja vsi, ki bodo pobožno nosili škapulir. Prizor je renesančno umirjen, reduciran na glavne, plastično naslikane akterje in osredotočen na njihov medsebojni odnos predanosti in zaupanja.⁶⁰

Kapela je dobila tudi stensko poslikavo. Najprej jo je ornamentalno, z zlatimi zvezdicami na sinjem oboku, poslikal domačin Jakob Raspotnik, figuralno pa nato leta 1864 Janez Šubic (1830–1898) iz Škofje Loke, ki je po zamisli župnika Koširja na stenah upodobil Marijo v rožnem vrtu, Marijo pomočnico

jenju je v svoje Duhovne vaje vključil Ignacij Lojolski. Za motiv gl. Medding, Erscheinung des Auferstandenen, stp. 667–671; Michl in Stöger, Auferstehung, str. 268; Schürer-Witzleben in Tschochner, Auferstehung, str. 268–270. Paralela vstajenjskemu motivu prikazanja je prizor *Jezusovo slovo od Matere*, ki uvaja v pasijon.

⁵⁹ Fotografijo oltarja z Bradaškovo sliko izročanja škapulirja je objavil Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 175.

⁶⁰ Za slikarja gl. mdr. Žigon, *Bradaška Matija*, str. 354.

Janez Šubic: *Dobri pastir*, škapulirska kapela, 1864, ž. c. Marijinega oznanjenja, Tržič
(foto: Andrej Furlan, UIFS ZRC SAZU).

v nadlogah in Jezusa Dobrega pastirja. Precej specifično simboliko poslikave pojasnjuje poročilo v *Zgodnji Danici*.⁶¹ Prvi motiv je vsebinsko izhajal iz Visoke pesmi in Sirahove knjige. Marija je sedela pod palmovim drevesom, ovitim z vinsko trto, v rožnem vrtu, v katerem je bilo poleg cvetlic, ki simbolizirajo njene čednosti, videti tudi cipreso, oljko in

javor, v ozadju pa z večnim snegom pokriti Libanon. Z desnico je segala v košarico s sadjem, z levico pa v asociaciji na Modrost, ki vabi svoje otroke, da se naužijejo njenih sadov (Sir, 24,19), ponujala gledalcem grozd. Marija pomočnica in tolažnica je bila naslikana v mavričnem siju in simbolično predstavljena kot sidro upanja v človeških nadlogah, ki jih je ponazarjalo v nevihti razburkano morje. Oba prizora so leta 1911, ko je steklar Maks Tušek iz Ljubljane kapelo obogatil z vitrajema,⁶² preslikali z ornamentiko,⁶³

⁶¹ J. T., Ogled po Slovenskem, str. 232, z navedkom, da je poslikavo napravil Janez Skubic, ki je tudi popravil tržiški veliki oltar in prebarval stranske. Župnikovo ime se je poročevalcu zapisalo kot Vekoslav namesto Alojzij Košir, škapulirsko oziroma karmelsko kapelo pa je spremenil v rožnovensko (prim. *Cerkveni glasnik*, 1927, nov., št. 38, str. 6; Petek, *Kronika*, str. 49. Dobri pastir z ovčami v karmelski kapeli nastopa v zgodbi Tržičanke Ščetinčeve Mete, gl. *Cerkveni glasnik*, 1926, apr., št. 19, str. 6, »Tržiški vzorniki. Ščetinčeva Meta«).

⁶² NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Spisi, fasc. 1, Župna cerkev in podružnice 1785–1937; Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 132–133, 140, 189.

⁶³ NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Spisi, fasc. 1, Župna cerkev in podružnice 1785–1937. Ornamentiko je naslikal Anton Petek iz Ljubljane, oltarje pa je osnažil Čadež.

Ivan Pengov: Sv. Terezija Deteta Jezusa in presv. Srce Jezusovo, 1926, ž. c. Marijinega oznanjenja, Tržič (foto: Andrej Furlan, UIFS ZRC SAZU).

pozneje pa tudi to prebelili, ostal je le tretji prizor, predstavljajoč Dobrega pastirja z ovcami, prepasanimi z rdečim trakom s pentljo v obliki križa, kar simbolično nakazuje, da so bile odkupljene z njegovo krvjo. Pod prizori je bilo naslikanih dvanajst raznobarnih temeljnih kamnov, ki so ponazarjali dvanajstero apostolov. Nekaj dodatnih detajlov o poslikavi izvemo iz opisa, ki ga je leta 1925 objavil Karel Pirc in ob tem kritično ocenil, da je bilo delo sicer »jako lično dovršeno«, vendar pa slikar župniku, ki je motive »globoko mistično zamislil«, ni mogel slediti, »ker je misel daleko presegala njegove zmožnosti«.⁶⁴

⁶⁴ Pirc, Karmelska bratovščina, str. 5–6: /.../ župnik Košir je /.../ 1857 preuredil na evangelijski strani cerkve staro zakristijo v lično kapelico in v njo postavil oltar s kipom Marije Karmelske. Leto

Presenetljivo je, da slikarija ni bila ožje povezana s škapulirsko tematiko.

Sčasoma je kapela postala »skupni« prostor vseh na novo nastalih marijanskih in drugih verskih družb

pozneje pa je dal svetišče poslikati po domačem sobnem slikarju Jakobu Razpotnik. Na kakor nebo sinjem oboku se je svetlikalo polno zlatih zvezdic. Na evangelijski strani je bila naslikana podoba Dobrega Pastirja, ki še danes stoji, na nasprotni strani, kjer je zdaj podoba sv. Uršule, je pa sedela sredi vrta Marija in gojila lilije, vrtnice, vijolice in druge cvetke, ki upodabljajo Njene čednosti. Na zadnji steni, nad izhodnimi vrati pa je bil medaljon, v katerem je bila Marija simbolično označena kot morska zvezda in up človeštva. Podzidek (zokel) so tvorili štirikotni kamni, ki so se menjavali v dvanajstih barvah in bi imeli predstavljati dvanajstero prednosti Marijinih. /.../ Tržičani, presrečni nad takim svetiščem, so kar tekmovali z darovi, da se je poprej oskrbela vsa potrebna oprava oltarja in kapelice /.../.

in tedaj aktualnih pobožnosti. Pri njenem opremljanju so sodelovali dekleška in ženska Marijina družba, bratovščina sv. Uršule, tretjeredniki, dobredelne organizacije, Apostolstvo molitve idr.,⁶⁵ o katerih več pri predstavitvi posameznih organizacij. V njej so poleg njihovih svetniških predstavnikov naše mesto podobne s pasijonsko tematiko,⁶⁶ *Sv. Blaž*, pri Tržičanih posebej priljubljen zaradi svojega blagoslova, in *Sv. Juda Tadej* kot priprošnjik v brezupnih zadevah, tako da je kapela po besedah poročevalca v *Cerkvenem glasniku* postala »kar galerija slik naših ljubih zavetnikov«.⁶⁷ Ko so pod župnikom Matijem Škerbcem leta 1925 cerkvi prizidali novo zakristijo in dotedanjo spremenili v »moško« kapelo, so slednji deloma prilagodili tudi nasproti stoječo škapulirsko (dela je izdelal ljubljanski stavbenik Viljem Treo).⁶⁸ Kota, ki sta nastala med novim arkadnim lokom in starim vhodom v kapelo, so leta 1926 zapolnili s kipoma Srca Jezusovega in sv. Terezije Deteta Jezusa. Izdelal ju je ljubljanski podobar Ivan Pengov (1879–1932), ki je že leta 1921 sodeloval pri opremitvi tržiške kapelice na Fabriki.⁶⁹ Kipa sta oblikovana sumarično in imata glede na pozicijo vlogo portalne plastike, čemur sta tudi formalno približana, dodatno pa ta vtis krepi tudi njuna steburna podstavka (z vdelenima relikvijama). Mala Terezija, brez običajnega križa in vrtnic,⁷⁰ z gesto rok vabi v kapelo in se kot karmeličanka pridružuje svetnikom na tamkajšnjem oltarju, Jezus v beli obleki s sinjim pasom in rožnatem ogrinjalu ter z žarečim srcem na prsih pa izteza roki z vabilom, izpisanim na podstavku: *Pridite k meni vsi!* Ob tem kipu se je župnija 6. junija 1926 posvetila Srcu Jezusovemu, pobožnost k presvetemu Srcu pa se je v kapeli opravljala že pred tem. Škerbec je o kipu zapisal: »Delo je originalno in umetniško ter splošno ugaja«, o Tereziji pa: »Kip je prav lično delo, ki hvali mojstra.«⁷¹ Obe deli sta stali okoli 15.500 dinarjev,⁷² stroške pa so mdr. pomagale pokriti Marijine družbe. Ker se je s prezidavo odprl pogled iz ene kapele v drugo, je župnik, da bi pripomogel k estetskemu videzu škapulirske, sklenil podobo Dobrega pastirja

nadomestiti z neko novo, česar pa mu ni uspelo urediti, saj je kmalu odšel iz Tržiča na novo službeno mesto.⁷³

Umetnostna dediščina v 19. stoletju obnovljene karmelske bratovščine je v precejšnji meri ohranjena, med relikti pa je omembe vredna tudi njena knjižica s kaligrafsko zapisanim obrazcem za blagoslov škapulirja, prepisom besedila istoimenske bratovščine na Češnjicah, ki je bila obujena že pred tržiško.⁷⁴ Častitljivo tradicijo so člani ob slovesnostih manifestirali z od predhodnice podedovanim srebrnim kipom Karmelske Matere Božje; po letu 1936, ko so z njim povzdignili praznovanje stote obletnice »nove« župnijske cerkve, so obnovili tudi procesijo s kipom na karmelsko nedeljo,⁷⁵ da bi s tem poživili bratovščino, ki so jo sčasoma začele izpodrivati Marijine družbe.⁷⁶

Marijine kongregacije, katerih ustanavljanje in razširjanje sta bili v baročni dobi domena jezuitov, so po zatrtju reda in bratovščin doživele ponoven razvoj v drugi polovici 19. stoletja. Po dolgem presledku je bila na Slovenskem prva Marijina družba ustanovljena leta 1858 pri uršulinkah v Škofji Loki, prva, ki je povezovala moške, pa leta 1892 pri Sv. Florijanu v Ljubljani. Proti koncu 19. stoletja so se Marijine družbe že razširile, razcvetele pa so se v prvih desetletjih 20. stoletja, posebno pod škofom Antonom Bonaventuro Jegličem, ki je leta 1903 ukazal, naj se ustanovijo po vseh župnijah ljubljanske škofije; po njenem zgledu je gibanje zajelo ves slovenski prostor. Družbe, ločene po spolu in stanu, so bile dobro organizirane, njihov cilj pa je bila vzgoja vzornih katolikanov po Marijinem zgledu in pod njenim varstvom. Njihovo delovanje je z verskega posegalo tudi na kulturno, socialno in izobraževalno področje.⁷⁷

V Tržiču je bila **dekleška Marijina družba** kanonično ustanovljena 4. marca 1898, v času župnika Frančiška Špendala,⁷⁸ prve članice pa je slovesno sprejela 3. julija.⁷⁹ Družbenice, ki so kot znamenje pripadnosti nosile Marijino svetinjo, so se udeleževale mesečnih shodov, skupnega obhajila, molitvenih

⁶⁵ NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Spisi, fasc. 1, Župna cerkev in podružnice 1785–1937; Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 132–133, 140, 189.

⁶⁶ Za premišljevanje Kristusovega trpljenja in za Blažev blagoslov gl. Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 180, 183.

⁶⁷ *Cerkveni glasnik*, 1937, okt., št. 10, str. 2, »Sveti Juda Tadej, apostol«. *Sv. Juda Tadej* je delo Ide Mally, *Sv. Blaž* pa je Bradaškov.

⁶⁸ NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Spisi, fasc. 1, Župna cerkev in podružnice 1785–1937, prezidava kapel in nova zakristija, 1925.

⁶⁹ Škerbec je o Pengovu zapisal, da je »eden najboljših slovenskih kiparjev« (gl. *Cerkveni glasnik*, 1926, maj, št. 20, str. 5).

⁷⁰ Po Škerbcu naj bi Mala Terezija imela v roki šopek cvetja (gl. *Cerkveni glasnik*, 1927, jan., št. 28, str. 15).

⁷¹ *Cerkveni glasnik*, 1926, jul., št. 22, str. 3; *Cerkveni glasnik*, 1927, jan., št. 28, str. 15.

⁷² *Cerkveni glasnik*, 1927, febr., št. 29, str. 3–4. Srce Jezusovo je stalo 7743 din, Mala Terezija pa 7650 din (gl. *Cerkveni glasnik*, 1926, jul., št. 22, str. 3; *Cerkveni glasnik*, 1927, jan., št. 28, str. 15).

⁷³ *Cerkveni glasnik*, 1927, jan., št. 28, str. 15.

⁷⁴ NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Spisi, fasc. 36, Bratovščine.

⁷⁵ *Cerkveni glasnik*, 1938, jul., št. 7, str. 2–3; *Cerkveni glasnik*, 1938, avg.–sept., št. 8–9, str. 3; *Cerkveni glasnik*, 1939, jul., št. 7, str. 7; *Cerkveni glasnik*, 1939, avg.–sept., št. 8–9, str. 2–3; *Cerkveni glasnik*, 1940, jul., št. 7, str. 1, »Karmelska nedelja – prošnja nedelja za mir«; *Cerkveni glasnik*, 1940, avg., št. 8, str. 3–4. Obnovljeni bratovščini namreč prej procesije niso bile dovoljene.

⁷⁶ Pirč, Karmelska bratovščina, str. 5–6.

⁷⁷ Marijine družbe so postale ena najmočnejših cerkvenih organizacij na Slovenskem (gl. Gruden, *Das soziale Wirken*, str. 16–17). Za zgodovinski razvoj in organiziranost Marijinih družb gl. Zalar, *Marijine družbe*, str. 17–26, 53–120; gl. tudi *Družbenik Marijin*.

⁷⁸ NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Spisi, fasc. 36, Bratovščine, ustanovna listina Marijine družbe za dekleta 1898. Družba se je pridružila rimski veliki bratovščini Prima Primaria pod okriljem jezuitov.

⁷⁹ *Venec cerkvenih bratovščin* 2/8, 1898, str. 124–125, »Marijina družba v Tržiču«.

*Sv. Alfonz Ligvorij in Marija vedne pomoči, 1890, ž. c. Marijinega oznanjenja, Tržič
(foto: Andrej Furlan, UIFS ZRC SAZU).*

ur, dekliških večerov, duhovnih vaj, romanj in drugih prireditve. Vodile so zapisnike sej in se udeleževale na številnih področjih.⁸⁰ Glavna zavetnica družbe je bila Marija vedne pomoči, sekundarna pa sv. Neža. Na izbor prve, po kateri je tržiška med Marijinimi družbami vidno izstopala, je vplivala kopija tedaj zelo aktualne milostne podobe pri redemptoristih v Rimu, ki jo je leta 1891 v spomin na drugi tržiški misijon za farno cerkev iz večnega mesta priskrbel župnik Špendal. Plačal jo je tržiški veleindustrialec Andrej Gassner st., ki je bil velik častilec te podobe, hkrati pa pokril stroške tudi za sliko sv. Alfonza Ligvorija, ki je prispela iz Rima skupaj z Marijino.⁸¹ Rezljana okvirja z minuciozno ornamentiko je za-

nju do marca 1891 izdelal radovljški podobar Janez Vurnik, stalno mesto pa sta dobili na menzah stranskih oltarjev.⁸² Podobi sta majhnih dimenzij,⁸³ naslikani na mahagonijev les; Marijina je opremljena s potrdilom (izdanim 24. decembra 1890), da je zvesto posneta po izvirniku.⁸⁴ Da bi poživil njeno češčenje, je Špendal z Gassnerjevo podporo leta 1897 izdal nabožno knjižico *Naša ljuba Gospa vedne pomoči*, ki so jo po knjižici dunajskih redemptoristov iz nemščine prevedli ljubljanski bogoslovci in je bila med Tržičani zelo razširjena.⁸⁵ Kopija milostne podobe je bila za ljudi privlačna tudi zato, ker jo je papež

⁸⁰ NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Razne knjige, fasc. 16, Dekliška Marijina družba v Tržiču, sejni zapisniki 1912–1930; gl. tudi NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Razne knjige, fasc. 15, Imenik Marijine družbe za dekleta v Tržiču 1898–1908.

⁸¹ Stroški za slike so znašali 153 fl 68 kr, s poštnino vred pa je Gassner plačal 170 fl, gl. NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Spisi, fasc. 36, Podoba Matere Božje vedne pomoči (računi, korespondenca); Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 129, 186.

⁸² NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Spisi, fasc. 36, Podoba Matere Božje vedne pomoči.

⁸³ Originalna Marijina podoba, tempera na les, meri 58 x 47 cm (gl. *Maria. Verehrung und Gnadenbilder*, str. 59). Tržiški sliki sta nekoliko manjši.

⁸⁴ NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Spisi, fasc. 36, Podoba Matere Božje vedne pomoči. Avtentiko je zapečatil Nicolaus Mauron, generalni superior redemptoristov rimskega kolegija.

⁸⁵ *Cerkveni glasnik*, 1926, febr., št. 17, str. 3; Kragl, Bivšemu tržškemu župniku Fr. Sal. Špendalu, str. 3; Kragl, *Slavimo svoje učitelje*, str. 13; Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 189.

Leon XIII. blagoslovil in jo 13. januarja 1891 obdaril z odpustki.⁸⁶ Skrb zanjo je leta 1898 prevzela dekliška Marijina družba in jo zlasti za Marijine praznike lepo krasila.⁸⁷

Kult Marije vedne pomoči so širili redemptoristi, potem ko so dobili in leta 1866 v svojo rimsko cerkev sv. Alfonza na Eskvilinu postavili leta 1862 najdeno staro ikono, ki je veljala za čudodelno. Podobno je ob koncu 15. stoletja na Kreti naslikal Andrea Rico de Candia, od tam so jo pred Turki prenesli v Rim, kjer je bila v cerkvi sv. Mateja česčena tri stoletja, po Napoleonovi zasedbi mesta in podrtju cerkve pa se je izgubila. Obnovitvi kulta je sledilo kronanje podobe, leta 1876 pa še ustanovitev nadbratovščine Marije vedne pomoči in sv. Alfonza Ligvorija z namenom, da bi povezovala nastajajoče lokalne družbe po Evropi in drugih celinah.⁸⁸ Ikona, ob kateri se je izoblikovala posebna marijanska duhovnost, je tip bizantinske Pasijonske Madone, ki z orodji mučeništva (*Arma Christi*; križ, trnjeva krona, sulica in goba) v rokah navzočih nadangelov Mihaela in Gabrijela napoveduje Kristusovo trpljenje in odrešenje ter Marijino soodrešeniško vlogo (vsi liki so zaznamovani z grškimi kraticami). Marija s sočutnim pogledom je upodobljena v dopasnem izrezu. Na levi roki drži dečka Jezusa, čigar obraz izraža žalost ob pogledu na križ, ki ga pred njim dviga Gabrijel. Otrok išče zavetja pri Materi, zato se z obema ročicama oklepa njene desnice, medtem pa mu je z noge zdrsnila sandala.⁸⁹ Kopije te ikone, ki so jih redemptoristi po naročilu pošiljali neposredno iz Rima, so se razširile po vsem svetu. Ljubljanske uršulinke so jo dobile že zgodaj, leta 1872, vendar pa so kongregacijo pod njenim imenom ustanovile šele leta 1898, le malo pred tržiško.⁹⁰ Gassner je kopijo naročil tudi za svojo družino, ta pa jo je leta 1923 postavila v kapelo Dekliškega doma, ki ga je zgradila predilnica Glanzmann–Gassner za svoje delavke.⁹¹ *Marija vedne pomoči*, ki na Slovenskem

po ugotovitvah Leva Menašaja ni posebno pogosta,⁹² se je v Trziču po vsem navedenem tako udomačila, da je postala zavetnica celotnega mesta (Tržič je iz trga v mesto napredoval leta 1926) in tamkajšnjega delavstva; v tej vlogi sta jo leta 1931 ovekovečila Janez Mežan (1897–1972) in Nikolaj Pirnat (1903–1948) v moški kapeli tržiške župnijske cerkve.⁹³

Marija vedne pomoči naj bi krasila tudi družbino svetinjo; tržiške žal ni nobene v razvidu, bržčas pa jo lahko primerjamo s svetinjo Marijine družbe pri ljubljanskih uršulinkah, ki ima na averzu podoba patrone, na reverzu pa ime kongregacije (*Marijina kongregacija Marije vedne pomoči pri uršulinkah v Ljubljani*). Špendal se je za nakup svetinj obrnil na Franca Bleiweisa, kateheta pri škofjeloških uršulinkah, ki jih je naročil pri firmi »Alphonsus Buchhandlung« v Münstru.⁹⁴ V tej zvezi je treba poudariti, da je šlo tako v ljubljanskem kot tudi v tržiskem primeru za običajno Marijino kongregacijo in ne za družbo Marije vedne pomoči in sv. Alfonza Ligvorija pod okriljem redemptoristov.⁹⁵ Seveda pa je bratovščina kot glavnega obhajala praznik Marije vedne pomoči, in sicer na nedeljo pred praznikom rojstva sv. Janeza Krstnika,⁹⁶ in se nanj pripravljala s tridnevnic.⁹⁷

Za korporativne nastope so si dekleta že leta 1900 priskrbele družbino zastavo v obliki klasičnega bandera z ovalnima slikama zavetnic; bandero ni ohranjeno, dokumentirano pa je na skupinski fotografiji

167, 312, s fotografijo kapele. Tudi ta kopija je bila blagoslovljena od sv. očeta in obdarovana z odpustki.

⁹² Menaše, *Marija v slovenski umetnosti*, str. 226, navaja, da gre po slovenskih cerkvah večinoma za oljne tiske in da še ti niso posebno pogosti.

⁹³ *Cerkveni glasnik*, 1931, avg., št. 8, str. 3; *Cerkveni glasnik*, 1931, sept., št. 9, str. 3; Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 139; Petek, *Kronika*, str. 58; prim. Menaše, *Marija v slovenski umetnosti*, str. 226. Za načrtovanje gradnje kapele gl. *Cerkveni glasnik*, 1925, apr., št. 7, str. 4. Kot patrona Tržiča je Marija vedne pomoči poimenovana ob objavi reprodukcije njene slike v župnijski cerkvi (gl. *Cerkveni glasnik*, 1925, maj, št. 8, str. 1, 3). Več o tej poslikavi gl. v članku Andreje Rakovec v tej publikaciji.

⁹⁴ NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Spisi, fasc. 36, Bratovščine, pismi Franca Bleiweisa župniku Špendalu, Škofja Loka, 20. 6. 1898 in 23. 6. 1898, z osnovnimi navodili glede sprejemanja v bratovščino. Ker dotlej še ni dobil svetinj iz Münstra, mu je za prvo silo poslal take z nemškimi napisom, izdelane na Dunaju.

⁹⁵ To dejstvo se omenja tudi v korespondenci med župnikom Špendalom in škofjskim ordinariatom (gl. NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Spisi, fasc. 36, Bratovščine). Za sprejem članic je kongregacija uporabljala običajne sprejemnice z motivom Brezmadežne, kakor je mogoče videti na primerku iz zapuščine Marije Kurnik iz leta 1904, gl. Knific, *Kolarska obrt*, str. 72.

⁹⁶ Praznik Marije vedne pomoči obhajajo v Rimu 26. aprila, drugod pa 27. junija ali na različne dneve. Redemptoristi so si v čast Mariji vedne pomoči leta 1876 izposlovali poseben mašni obrazec (gl. Zakelj, *Zdrava Marija*, str. 445–447). *Mariannisches Kirchenjahr*, str. 323–343, postavlja praznik na nedeljo pred praznikom rojstva Janeza Krstnika.

⁹⁷ Gl. mdr. *Cerkveni glasnik*, 1928, jun., št. 45, str. 3; *Cerkveni glasnik*, 1929, jun., št. 6, str. 4; *Cerkveni glasnik*, 1936, dec., št. 12, str. 4.

⁸⁶ NŠAL, Zbirka listin, Rim, 13. 1. 1891. Popolni odpustek je bilo mogoče dobiti le na 8. december, tj. ob obletnici izpostavitve podobe javnemu čiščenju, in v nedeljo pred praznikom sv. Janeza Krstnika ter naslednjih sedem dni, nepopolnega pa za vsakokratno molitev po namenu sv. očeta pred podobo (gl. *Naša ljuba Gospa vedne pomoči*, predgovor).

⁸⁷ Pirc, Marijine slike, str. 4.

⁸⁸ Ferrero, Redemptoristen, str. 420–421. Bratovščino omenja tudi Stele, Bizantinske in po bizantinskih posnete Marijine podobe, str. 388.

⁸⁹ *Maria. Verehrung und Gnadenbilder*, str. 59; Menaše, *Marija v slovenski umetnosti*, str. 226. Uveljavljene razlage, da se Otrok oklepa Matere v strahu pred križem, je zavrnil Pirc, Marijine slike, str. 4: *Odrešenik se nikdar ni branil križa! Meni se zdi bolj verjetno, da izvira žalost od spomina na grešnike, ki se bodo pogubili navzlic križu in vsemu trpljenju. Prav tista žalost, katero je občutil Kristus pozneje kot mož veliki četrtek na Oljski gori.*

⁹⁰ Za kopijo, ki jo je v Rimu blagoslovil papež Pij IX., gl. Menaše, *Marija v slovenski umetnosti*, str. 226. Uršulinke so kongregacijo ustanovile na zunanji dekliški šoli (gl. AULj, Kongregacija Marije vedne pomoči). Podatke iz Uršulinskega arhiva in knjižnice mi je prijazno posredovala s. Marta Triler.

⁹¹ Pirc, Marijine slike, str. 4; *Cerkveni glasnik*, 1935, jun., št. 6, str. 1, »Ob 50 letnici predilnice«; Kragl, *Zgodovinski drobci*, str.

Ivan Pengov ml.: Zastava dekliške Marijine družbe s podobo Marije vedne pomoči in simbolom sv. Neže, 1927, ž. urad Marijinega oznanjenja, Tržič (foto: Andrej Furlan, UIFS ZRC SAZU).

kongreganistk.⁹⁸ Za novo zastavo je leta 1927 poskrbel župnik Matija Škerbec. Z nemajhno umetnostno ambicijo se je najprej obrnil na uglednega arhitekta Jožeta Plečnika, ta pa mu je zaradi prezaposlenosti priporočil svojega študenta Ivana Pengova ml. (1906–1975). Pengov je pripravil več skic in po načrtu, ki je bil izbran, so zastavo s svilo in zlatimi nitmi izvezle mariborske šolske sestre, kovinske dele pa je napravil ljubljanski pasar Ivan Kregar (1867–1931). Zastava ima obliko majhnega bandera. Stran z napisom *Marija vedne pomoči / prosi za nas!* krasi zvesto posneta podoba glavne patrone, stran z napisom *Sv. Neža, naš vzor / prosi za nas!* pa je simbolična: jagnje je svetničin atribut, izpod griča izvirajoči štirje studenci predstavljajo evangelije kot temelj krščanskega

življenja, svetlo modro polje z lilijami in zvezdami pa deviško čistost. Bronast in pozlačen zaključek droga v obliki soncu podobnega žarečega obroča z napisom *Kongregacija deklet v Tržiču* simbolizira družbo kot vir duhovnega življenja in moči. Sredino obroča zapolnjuje Marijin monogram: križ nad njim kaže na Marijino sredništvo (»Po Mariji k Jezusu«), stolp pod njim (v asociaciji na stolp Davidov in stolp slonokoščen) pa simbolizira njeno varstvo in zavetje, ki ga daje družbenikom v svojih kongregacijah. Kot Brezmadežna je označena z dvanajstimi zvezdami na reverzu obroča. Svilena trakova, ki sta bila svojčas obešena na drog, sta ponazarjala po Mariji se dvigajoče molitve in milosti, ki prihajajo od nje.⁹⁹ Umetniško izdelano zastavo je Škerbec pohvalil z besedami, da

⁹⁸ Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 178, 179, s fotografijo družbenic s prvim družbinim banderom, ki ni več ohranjeno, in reprodukcijo drugega bandera. Fotografiji hrani tudi Tržiški muzej. Podatke o bratovščinskem gradivu v muzeju mi je prijazno posredoval dr. Bojan Knific.

⁹⁹ Za opis in simboliko družbine zastave gl. *Cerkveni glasnik*, 1927, jul., št. 34, str. 4; *Bogoljub* 25/8, 1927, str. 187, »Pomenljiva zastava«, z repr.; gl. tudi Zalar, *Marijine družbe*, str. 192, 194: repr.

*Šentflorjanska Žalostna Mati Božja, 19. stoletje, ž. c. Marijinega oznanjenja, Tržič
(foto: Andrej Furlan, UIFS ZRC SAZU).*

je »gotovo ena najlepših, če ne najlepša, kar jih imajo Marijine družbe«, ¹⁰⁰ družbenice pa so ob njegovem odhodu iz Tržiča leta 1928 zapisale: »Naša krasna zastava nam bo vedno živa priča o njegovi veliki ljubezni in požrtvovalnosti do Marije.« ¹⁰¹ Stala je skupno 15.288 dinarjev; ker družba ni imela toliko sredstev, so članice zbirale prostovoljne prispevke, 5.000 dinarjev pa je v ta namen darovala tržiška Hranilnica in posojilnica. ¹⁰²

Kongreganistke so sodelovale tudi pri opremitvi kaple škapulirske bratovščine, svoje marijanske predhodnice. Kot je bilo zgoraj omenjeno, so prispevale za kipa ob vhodu v kapelo, že pred tem pa so notranjščino obogatile s slikanim oknom, ki ga je leta 1911 po predlogi napravil Maks Tušek iz Ljubljane.

¹⁰³ Upodobitev Srca Marijinega (z napisom *Darovala Marijina družba 1911*) družni s pendantom, sv. Frančiškom, motiv rožnega vrta, najbrž kot spomin na Šubičovo stensko sliko, ki je bila ob tej priložnosti prekrita z ornamentiko. Marija je predstavljena v pozi orante, zanimiv pa je njen plašč, ki spominja na kazulo. Dekliška Marijina kongregacija je imela družbino sobo opremljeno z večjim številom slik; leta 1923 jih je zaradi pomanjkanja prostora nekaj posodila sestram v Dekliški dom, o njihovi nadaljnji usodi pa ni podatkov. ¹⁰⁴

Marijina družba žena in mater je bila kanonično ustanovljena 8. oktobra 1912 in že 11. novembra pridružena veliki kongregaciji *Prima Primaria* v jezuitskem kolegiju v Rimu, s čimer je postala deležna

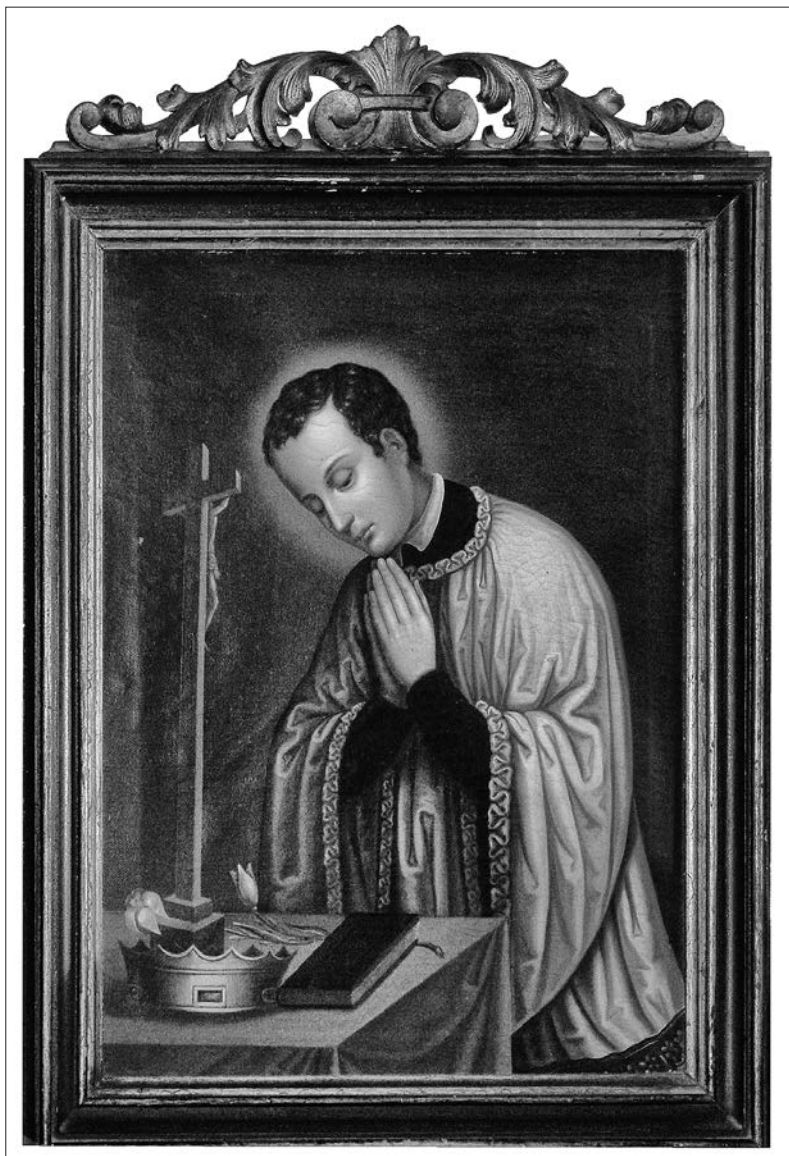
¹⁰⁰ *Cerkveni glasnik*, 1927, jul., št. 34, str. 4, z izjavo: »Zastava je res krasno delo, ne vem, da bi mi bila kdaj katera tako ugajala kot ta. Načrt je prav lepo zamišljen, enako krasno pa so ga sestre izvedle.«

¹⁰¹ NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Razne knjige, fasc. 16, Dekliška Marijina družba v Tržiču, sejni zapisniki 1912–1930.

¹⁰² *Cerkveni glasnik*, 1927, okt., št. 37, str. 4.

¹⁰³ NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Spisi, fasc. 1, Župna cerkev in podružnice 1785–1937, nova okna v cerkvi in kapelici 1911. Delo je izvršila firma Maks Tušek, stavbno in umetno steklarstvo, slikanje na steklo. Okni v kapeli sta stali 800 kron (Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 132–133, 140, 189).

¹⁰⁴ NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Razne knjige, fasc. 16, Dekliška Marijina družba v Tržiču, zapisniki 1912–1930.

Sv. Alojzij, ok. 1865, ž. urad Marijinega oznanjenja, Tržič (foto: Ana Lavrič).

njenih odpustkov in privilegijev.¹⁰⁵ Kakor je bilo za kongregacije tega stanu v navadi, je za glavno patro-no izbrala Žalostno Mater Božjo, za sekundarno pa sv. Ano. Letno pobožnost z mašo za žive in mrtve članice, skupnim obhajilom in govorom je obhajala na dan Spomina Marije sedem žalosti, tj. na petek pred cvetno nedeljo.¹⁰⁶ Z delom in prispevki, t. i. venčki, so družbenice postale velika opora tržiške

krščanske dobrodelnosti.¹⁰⁷ Svoji zavetnici so častile v škapulirski kapeli, kjer so leta 1912 v stensko nišo ob oltarju namestile kip sv. Ane.¹⁰⁸ Pod nišo je visela starejša slika Žalostne Matere Božje z mečem bolečin in orodji Jezusovega mučeništva (*Arma Christi*), ki se zdaj hrani v zakristiji. Podoben oziroma enak in najbrž sočasen posnetek čudodelne podobe iz cerkve sv. Florijana v Ljubljani, po Karlu Pircu izpod čopiča Gašperja Götzla, se je do uničujočega požara leta

¹⁰⁵ NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Spisi, fasc. 36, Bratovščine, ustanovna in pridružitvena listina Marijine družbe za žene 1912; Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 178. V literaturi navajani datum ustanovitve se za nekaj dni razhajajo.

¹⁰⁶ Gl. mdr. *Cerkveni glasnik*, 1934, mar., št. 3, str. 3; *Cerkveni glasnik*, 1935, apr., št. 4, str. 3; *Cerkveni glasnik*, 1936, apr., št. 4, str. 3; *Cerkveni glasnik*, 1937, mar., št. 3, str. 3; *Cerkveni glasnik*, 1938, apr., št. 4, str. 3.

¹⁰⁷ Gl. mdr. *Cerkveni glasnik*, 1937, okt., št. 10, str. 4; *Cerkveni glasnik*, 1937, nov., št. 11, str. 3; *Cerkveni glasnik*, 1937, dec., št. 12, str. 1–3, »Ob 25-letnici Marijine družbe žena«.

¹⁰⁸ Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 137, 188, s podatkom, da je kip sv. Ane dar Julijane Engelsberger; Kragl, *Kronika*, str. 54. Nišo so na novo poslikali leta 1925 (gl. *Cerkveni glasnik*, 1925, apr., št. 7, str. 4).

1959 nahajal tudi v cerkvi sv. Jožefa.¹⁰⁹ Družbino zastavo s podobama zavetnic, prve na modrem polju in druge na belem, je za 700 kron izdelala Ana Hofbauer v Ljubljani; blagoslovljena je bila leta 1913 in je še ohranjena, saj so jo kongreganistke tudi potem, ko ni bila več v rabi, skrbno hranile »kot prvi vidni znak družbe«.¹¹⁰ Leta 1939 jim je župnik Anton Vovk priskrbel novo, izvirno zasnovano umetniško zastavo, ki jo je po načrtu Staneta Kregarja izdelal ljubljanski pasar Janez Drnovšek. Ker trenutno ni v razvidu, jo lahko predstavimo le po fotografiji in Vovkovem opisu.¹¹¹ Njen glavni del je z vdelanimi kamni oplešan kovinski nastavek, ki ima v lovorjevem vencu na eni strani reliefno upodobljeno Marijino srce s sedmimi meči in pod njim tri zvezde, ki še najbolj spominjajo na celjski grb, na drugi pa sv. Ano z Marijo. Pod nastavkom so pritrjeni držaji za široke bele trakove, pripete s kljukicami. Stroške, ki so znašali 2.573 dinarjev, so pokrile članice.

Mladeniška Marijina družba je bila pod imenom Brezmadežnega spočetja Device Marije in s sekundarnim zavetnikom sv. Alojzijem prvič potrjena 20. novembra 1897, vendar tedaj ni zaživel. Vnovič je bila ustanovljena 5. avgusta 1916 in bila 20. septembra agregirana prvi družbi tega imena (*Prima Primaria*) v Rimu.¹¹² Čez tri leta se je razdelila na dva odseka, za mlajše in za starejše člane, slednji pa so se leta 1934 pridružili fantovskemu odseku Katoliške akcije. Glavni praznik je obhajala na Brezmadežno.¹¹³ Poleg sv. Alojzija, ki je bil običajni patron Marijinih družb, si je tržiška leta 1916 za zavetnika izbrala tudi sv. Stanislava Kostko.¹¹⁴ Prvega je vizua-

lizirala slika, ki jo je za oltar sv. Jurija kupil župnik Alojzij Košir leta 1865, ko je bila pobožnost do svetnika v Tržiču že vpeljana,¹¹⁵ o podobi drugega pa ni poročil. Poleg sv. Alojzija z oltarne menze, oblikovanega v nazarenski tradiciji, je v župnišču ohranjena tudi precej okorno naslikana podoba tega svetnika, s katero je bila morda opremljena družbina soba. Kip Srca Jezusovega, ki ga je fantom za sobo leta 1928 pomagala kupiti bratovščina sv. Duha, je bil kmalu nadomeščen z drugim, za katerim pa ni sledu.¹¹⁶

Nižja Marijina kongregacija, t. i. **Marijin vrtec**, je bila ustanovljena 10. novembra 1912.¹¹⁷ Pod svoje okrilje je zbirala učence in učenke tržiške meščanske šole. Vodil jo je veroučitelj, ki je imel z mladino, ločeno po spolu, vsak teden ali na štirinajst dni srečanja, na katerih so obravnavali razne teme in gojili skupno branje.¹¹⁸ Slovesen sprejem v Marijin vrtec je bil na praznik Brezmadežne.¹¹⁹

Krščanski poduk

Bratovščina sv. Uršule za krščanski poduk in srečno smrt se je na Slovenskem zelo razširila po tem, ko jo je leta 1858 potrdil in priporočil Pij IX.; sedež je imela pri kapucinih v Celju, kjer so vodili osrednjo bratovščinsko knjigo, vence pristopnikov pa je vpisovala tudi »velika podružnica« pri Sv. Jakobu v Ljubljani, ki je podatke posredovala celjski matični ustanovi. Leta 1899 je škof Anton Bonaventura Jeglič poskrbel za kanonično ustanovitev ljubljanske bratovščine s sedežem v šentjakovski cerkvi, pri kateri so odtlej vodili osrednjo evidenco članov, in tamkajšnjega župnika določil za vrhovnega predstojnika za vso škofijo.¹²⁰ V Tržiču so bratovščino vpeljali že oktobra 1862, vendar ni v polnosti zaživel, dokler je niso po prizadevanju

¹⁰⁹ Pirc, Marijine slike, str. 4, navaja, da sta liki enaki, le da je tista pri Sv. Jožefu »v mnogo bolj živih barvah« in da jo je napravil »slikar in podobar Gašper Goetzel v Kranju.« Slednja je leta 1959 pogorela (gl. Petek, *Kronika*, str. 108), dokumentirana pa je na fotografiji, ki jo je objavil Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 182. Sliko v škapulirski kapeli je na terenskem ogledu zabeležil France Stele in jo okvirno datiral na začetek 19. stoletja (gl. Umetnostnozgodovinski inštitut F. Steleta ZRC SAZU, *Terenski zapiski*, CVI, 23. 6. 1914, str. 34–35v). Za motiv Šentflorjanske Žalostne Matere Božje gl. Menaše, *Marija v slovenski umetnosti*, str. 208–209.

¹¹⁰ *Cerkveni glasnik*, 1939, jul., št. 7, str. 1–2, »Nova zastava Marijine družbe žena«.

¹¹¹ *Cerkveni glasnik*, 1939, jul., št. 7, str. 1–2, »Nova zastava Marijine družbe žena«, z reprodukcijo, s podatkom, da je kumica ob blagoslovu pripela na zastavo napisni trak v vrednosti 190 kron. Vovk je družbenice z zastavo presenetil, saj jo je dal napraviti na svojo roko in s tem odpravil dilemo glede (ne)primerne zastavonoše. Nosile so jo namreč lahko ženske same, ker ni bila pretežka (gl. ŽA, Tržič, *Kronika župnije Tržič II.*, str. 28).

¹¹² NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Spisi, fasc. 36, Bratovščine, ustanovna lista Marijine družbe za mladeniče 1897, pridružitvena lista 1916, popis bratovščin 1918; Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 179. V literaturi in zapiskih navajani datumi druge ustanovitve se za nekaj mesecev razhajajo. Ob ustanovitvi je družba dobila dovoljenje, da smejo člani za svoje namene uporabljati prazno kaplanovo stanovanje.

¹¹³ Gl. mdr. *Cerkveni glasnik*, 1927, dec., št. 39, str. 3.

¹¹⁴ A. V., Fantje na plan, str. 1, s spodbudo fantom, naj bi pristopili v družbo, in navedkom: »Znano je, da je sv. Alojzij

tudi poseben patron Marijinih družb /.../ sv. Stanislav /.../ je drugi zavetnik naše mladeniške Marijine družbe. Ravno te dni poteče 10 let, odkar čuva tudi našo Mladeniško Marijino družbo«.

¹¹⁵ Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 180. V župnišču je shranjena tudi poznobaročna podoba sv. Alojzija s pogorelega oltarja pri Sv. Jožefu.

¹¹⁶ ŠAL/ŽA, Tržič, Razne knjige, fasc. 16, Bratovščina sv. Duha, kronika 1919–1940.

¹¹⁷ NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Spisi, fasc. 36, Bratovščine; NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Razne knjige, fasc. 16, Nižja kongregacija v Tržiču, imenik in kronika 1935–1940; Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 179.

¹¹⁸ NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Razne knjige, fasc. 16, Nižja kongregacija v Tržiču, imenik in kronika 1935–1940, z navedkom, da je bila nižja kongregacija ločena od Marijinega vrta osnovnošolcev.

¹¹⁹ Gl. mdr. *Cerkveni glasnik*, 1924, dec., št. 3, str. 2; *Cerkveni glasnik*, 1930, dec., št. 12, str. 2.

¹²⁰ Za bratovščino sv. Uršule gl. *Zgodnja Danica* 17/29, 1864, str. 230; 17/30, 1864, str. 239, »Udom družbe sv. Uršule in tudi drugim v spodbudo«, z opozorilom na veliki podobi sv. Uršule v Celovcu (Štefan Šubic) in Dobropolju (Janez Wolf); *Venec cerkvenih bratovščin* 5/9, 1901, str. 142–143, »Bratovščina sv. Uršule in njenih tovarišic, v župni cerkvi sv. Jakoba v Ljubljani«; Dolinar, Bratovščina sv. Uršule, str. 8; Smrekar, Pozabljena slika, str. 79, 80; Smrekar, Post scriptum, str. 631–640.

*Valentin Metzinger: Smrt sv. Uršule, 1749, uršulinska c. presv. Trojice, Ljubljana
(foto: Andrej Furlan, UIFS ZRC SAZU).*

kaplana Ignacija Nadraha januarja 1897 obnovili.¹²¹ Bratovščino so sestavljali venci enajstih članov istega spola, ki so bili dolžni drug drugega poučevati v krščanskem nauku, pomagati bližnjim v stiski in jih spodbujati k dobremu, posebej pa še posvečati se umirajočim in dobri pripravi na smrt.¹²² Vsako leto so se na god svoje zavetnice, 21. oktobra, udeležili bratovščinske maše in pod običajnimi pogoji pridobili

bili popolni odpustek, ta dan oziroma na nedeljo po prazniku pa so imeli tudi letni shod, kjer so zbirali prostovoljne prispevke za kritje stroškov, saj bratovščina sicer ni imela nobenih prihodkov. Nove člane je vpisoval kaplan, ki je bratovščino vodil.¹²³

Osrednja ljubljanska ustanova je za tržiško postala nova spodbuda, kar se še posebej kaže v naročilu bratovščinske podobe sv. Uršule, ki jo je leta 1911 naslikal Matija Bradaška in je dobila svoj prostor v škapulirski kapeli (za praznik so jo bržčas postavljali

¹²¹ NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Spisi, fasc. 36, Bratovščine, popis bratovščin 1918, z navedkom, da je bila pridružena nadbratovščini pri Sv. Jakobu v Ljubljani. Barle, Naznanila in poročila, str. 175–176, leta 1902 poroča, da je število njenih članov naraslo že na 68 vencev (748 članov). Vsak venec je letno poskrbel za branje sv. maše za žive člane, ob smrti člana pa za mašo in za molitev treh rožnih vencev.

¹²² Gruđen, *Das soziale Wirken*, str. 23; Dolinar, Bratovščina sv. Uršule, str. 8.

¹²³ Gl. mdr. *Cerkveni glasnik*, 1924, okt., št. 1, str. 3; *Cerkveni glasnik*, 1925, okt., št. 13, str. 1; *Cerkveni glasnik*, 1927, okt., št. 37, str. 3; *Cerkveni glasnik*, 1929, okt., št. 10, str. 3. NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Spisi, fasc. 36, Bratovščine, popis bratovščin 1918 navaja, da je imela bratovščina 69 vencev. Enajst oseb, ki so sestavljale venec, naj bi spominjalo na enajst tisoč devic, ki so po legendi umrle skupaj s sv. Uršulo.

*Matija Bradaška: Smrt sv. Uršule, 1911, ž. c. Marijinega oznanjenja, Tržič
(foto: Andrej Furlan, UIFS ZRC SAZU).*

v oltarni tron, sicer pa je visela na steni). Z naslonom na *Smrt sv. Uršule* Valentina Metzingerja iz leta 1749 se je namreč slikar zavestno navezal na Ljubljano in njeno tradicijo. Metzingerjeva slika je nastala za oltar leta 1723 ustanovljene in 1726 vpeljane bratovščine sv. Uršule pri ljubljanskih uršulinkah in se je motivno oprla na starejšo oltarno sliko Petra Auwerxa (iz 1711).¹²⁴ Kot bratovščinska podoba baročne predhodnice je postala vzor šentjakovski ustanovi, ki je s tem manifestirala ljubljansko prvenstvo in legitimirala

svoje nasledstvo.¹²⁵ Podobo za šentjakobsko cerkev je zato Ivan Grohar, ki je naročilo izpolnil leta 1900/01, v glavnih potezah posnel po uršulinski, le motiv ladje v ospredju je prevzel po Metzingerjevi sliki iz kapele škofijskega dvorca v Goričanah.¹²⁶ Še zvesteje kot Grohar je Metzingerju ne samo v kompoziciji, ampak tudi v koloritu sledil Bradaška. Upodobitev umirajoče svetnice, ki jo podpirata angelska mladeniča, se vsebinsko posredno nanaša tudi na zgoraj omenjeni namen bratovščine. Prizorišče dogajanja je interior,

¹²⁴ Za uršulinsko bratovščino gl. mdr. Lavrič, Ljubljanske baročne bratovščine /.../ pri redovnih cerkvah, str. 55–57; za Metzingerjevo uršulinsko sliko gl. Cevc, *Valentin Metzinger*, str. 391, kat. št. 268; za Auwerxovo uršulinsko sliko gl. Murovec, *Galerija slik*, str. 269, 273, in Resman, *Uršulinke v Ljubljani*, str. 64.

¹²⁵ Smrekar, *Post scriptum*, str. 637, z navedkom, da je Groharjev povzetek Metzingerjeve oltarne podobe utemeljeval pravico škofijskega središča do bratovščine zaradi tradicije in upravičeval njen odvzem celjskim kapucinom.

¹²⁶ Smrekar, *Pozabljena slika*, str. 77–86; Smrekar, *Post scriptum*, str. 631–640. Groharjevo sliko (v resnici njen osnutek) so leta 1901 natisnili v vpisno izkaznico bratovščine.

ki ga nakazujejo tlak, podest in pilaster. Onemoglo Uršulinino telo, ki ga je zadela smrtna puščica, se je zgrudilo v roke angelov in čaka na sprejem v nebesa, kjer svetnico pričakujeta putta z vencem in krono mučeništva. Kranjski slikar sicer ni dosegel Metzingerjeve plastične prepričljivosti, svetlobnih učinkov in barvne pretanjenosti, ustvaril pa je koloristično ubrano in likovno učinkovito sliko, ki se uvršča med njegova boljša dela. Zaradi zgledovanja po matični tržiška *Sv. Uršula* izstopa iz množice bratovščinskih podob, ki jo običajno predstavljajo s tovarišicami oziroma varovankami pod njenim široko razprtim plaščem; motiv, vzporeden Mariji Zavetnici s plaščem, so razširjale bratovščinske podobice, kakršne je za člane dala natisniti tudi prvotna uršulinska združba.¹²⁷

Molitveni in dejavni apostolat

Bratovščina vednega češčenja sv. Rešnjega telesa in za opravo ubožnih cerkva, ustanovljena v Bruslju leta 1848, je bila v Avstriji vpeljana leta 1857, v ljubljanski škofiji pa je začela dve leti pozneje. Sedež je imela pri ljubljanskih uršulinkah, razširila pa se je po številnih župnijah.¹²⁸ Vanjo so se začeli vpisovati tudi tržiški farani in proti koncu 19. stoletja se je število članov tako pomnožilo, da so pod župnikom Franciškom Špendalom februarja 1897 vpeljali skupno molitveno uro, ki so jo opravljali vsako nedeljo in vsak zapovedan praznik, od leta 1899 s škofovim dovoljenjem pred izpostavljenim Najsvetejšim.¹²⁹ Člani so z letnimi prispevki podpirali ljubljansko bratovščinsko vodstvo, ki je s temi sredstvi oskrbovalo revne cerkve z liturgičnimi oblačili, pošiljalo pa jih je tudi premožnejšim cerkvam. Tržiška cerkev je v teku let prejela več njenih izdelkov, tako npr. zelen mašni plašč za kapelo na Kofcah ter rdeč mašni plašč in dragocen pluvial iz zlatega brokata s podobo Kristusa Kralja za župnijsko cerkev, obleko za cerkovnika, mašne strežnike idr. Zanimanje za bratovščino je z leti pojemale, podatkom o oddaji letnih prispevkov pa lahko sledimo do leta 1940.¹³⁰

Bratovščina sv. Duha je bila ustanovljena leta 1912 in bila agregirana glavni bratovščini,¹³¹ ki je od

leta 1882 delovala pri lazaristih na Dunaju, kjer so vodili evidenco članov za celotno Avstrijo. Prvi Tržičani so se ji posamič pridružili že leta 1903, interes zanjo pa se je povečal v letih pred prvo svetovno vojno. Od leta 1919 je bila centrala za slovenske bratovščine sv. Duha v Mariboru, kamor je odtlej predstojništvo tržiške družbe sporočalo imena priglašanih članov.¹³² Pravico vpisovanja v bratovščino je imel vsakokratni župnik. S prispevki, ki so jih člani darovali o binkošti, so oskrbeli tri maše v čast sv. Duhu za žive in mrtve člane, preostanek so porabili v dobre namene. Popolni odpustek so pod običajnimi pogoji (spoved in obhajilo) lahko prejeli na binkoštno nedeljo oziroma v osmini praznika. Bratovščina je pospeševala češčenje sv. Duha ter molila za Cerkev in duhovnike, sicer pa je skrbela tudi za nakup cerkvenih paramentov, opremo in urejenost svetišča.¹³³ Vsako leto je za procesijo sv. Rešnjega telesa poskrbela za oltar pri Sv. Andreju, pomagala je pokriti stroške za okvirje križevega pota in druge potrebe v Andrejevi cerkvi, za kip Srca Jezusovega pred škapulirsko kapelo, za kip Srca Jezusovega v družbini dvorani mladeniške Marijine kongregacije, za oltarne prte, cerkveno preprogo, razsvetljavo, pranje cerkvenega perila, pritrkavanje ipd.¹³⁴ Delež bratovščine pri cerkveni opremi še zdaj spričuje Pengovov kip, ohranjen pa je tudi industrijsko izdelan kipec Praškega Jezuščka, ki ga je bratovščina kupila leta 1929 in ga podarila otroškemu zavetišču na Skali.¹³⁵

Ustanavljanje **družb sv. Družine** po župnijah je leta 1893 na pobudo papeža Leona XIII. priporočil ljubljanski škof Jakob Missia, njihov pomen za prenovno družinskega življenja pa je leta 1905 poudarila tudi škofijska sinoda.¹³⁶ Družine je v družbo sprejemal domači duhovnik, škofija pa je vodila pregled nad evidenco članstva. Družinski člani so se dnevno zbirali k skupni molitvi pred podobo sv. Družine (motiv je bil upodobljen tudi na sprejemnici v družbo).¹³⁷ Tržiška družba sv. Družine je bila ustanovljena 19. marca 1904, ko je župnik Francišek Špendal sprejel vanjo prvih 166 družin, do leta 1935 pa je njihovo število naraslo že na 422.¹³⁸

¹²⁷ *Zgodovinski drobci*, str. 180, v njej vidi naslednico nekdanje bratovščine sv. Trojice.

¹³² NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Razne knjige, fasc. 16, Bratovščina sv. Duha, imenik 1919–1937.

¹³³ O bratovščini gl. mdr. *Cerkveni glasnik*, 1925, jun., št. 9, str. 4; *Cerkveni glasnik*, 1929, maj, št. 5, str. 3, ki izpostavlja: »Pri vseh novih napravah v naši župnijski cerkvi se je kar po vrsti udeleževala tudi ta bratovščina«.

¹³⁴ NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Razne knjige, fasc. 16, Bratovščina sv. Duha, kronika 1919–1940.

¹³⁵ *Cerkveni glasnik*, 1925, febr., št. 5, str. 4.

¹³⁶ Gruđen, *Das soziale Wirken*, str. 21; Šega, *Cerkvena društva in bratovščine*, str. 251.

¹³⁷ Za družbina pravila gl. *Ljubljanski škofijski list*, 1895, št. 2, str. 30–36 »Naznanila in naredbe glede 'splošne pobožne družbe krščanskih družin v čast sveti družini nazareški'«.

¹³⁸ *Cerkveni glasnik*, 1934, jan., št. 1, str. 4; Viktor Kragl, Bivšemu tržiskemu župniku Fr. Sal. Špendalu, str. 2; Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 179.

¹²⁷ Za tovrstne upodobitve gl. Lavrič, Bratovščine na Slovenskem, str. 517–524.

¹²⁸ Gruđen, *Das soziale Wirken*, str. 18–19. Leta 1896 je bila bratovščina razširjena v 284 župnijah.

¹²⁹ Kragl, Bivšemu tržiskemu župniku Fr. Sal. Špendalu, str. 2; gl. tudi Potokar, Naznanila in poročila, str. 61. NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Spisi, fasc. 36, Bratovščine, popis bratovščin 1918 navaja bratovščino sv. Rešnjega Telesa kot že dolgo obstoječo, ker so se prispevki redno pobirali, uradno pa je napravila zapisnik leta 1910.

¹³⁰ Za bratovščino gl. mdr. *Cerkveni glasnik*, 1925, jun., št. 9, str. 4; *Cerkveni glasnik*, 1927, jul., št. 34, str. 4; *Cerkveni glasnik*, 1928, nov.–dec., št. 50–51, str. 6; *Cerkveni glasnik*, 1929, jun., št. 6, str. 4; *Cerkveni glasnik*, 1929, avg., št. 8, str. 4; *Cerkveni glasnik*, 1931, nov., št. 11, str. 4; *Cerkveni glasnik*, 1935, apr., št. 4, str. 2; Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 144.

¹³¹ NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Spisi, fasc. 36, Bratovščine; Kragl,

*Praški Ježušček, ok. 1929, ž. urad
Marijinega oznanjenja, Tržič
(foto: Andrej Furlan, UIFS ZRC SAZU).*

Družba molitvenega apostolata se je začela med jezuiti v Franciji leta 1844, papež Pij IX. jo je 1849 potrdil in obdaril z odpustki, Leon XIII. pa jo je zelo priporočal in ji leta 1896 dal nova pravila.¹³⁹ V

¹³⁹ Za družbo gl. mdr. *Venec cerkvenih bratovščin* 1/1, 1897 (izšlo 1896), str. 12–13, »Apostolstvo svete molitve«; *Venec cerkvenih bratovščin* 2/2, 1898, str. 22–25, »Pobožna družba molitvene-

ljubljski škofiji je **zaveza apostolstva molitve** ob koncu 19. stoletja delovala le v cerkvi Srca Jezusovega v Ljubljani, pozneje pa se je razširila in bila 26. februarja 1917 pod župnikom Jožefom Potokarjem ustanovljena tudi v Tržiču.¹⁴⁰ Imela je tri stopnje: vsakodnevno darovanje molitve, dela in trpljenja po namenih Srca Jezusovega, molitev desetih zdravamarij z očenašem in zadostilno sveto obhajilo. Člani so se zbirali k molitvenim uram. Glavne molitvene namene je od leta 1886 mesečno določal papež, dnevne namene pa so narekovalе potrebe domače Cerkve.¹⁴¹ Del Apostolstva molitve je bilo **Apostolstvo mož**, ki je v tržiški župniji vzkliko po stanovskih govorih leta 1920;¹⁴² združevalo je može in fante pri češčenju Srca Jezusovega in mesečnem sv. obhajilu z namenom, da bi poglobili duhovno življenje in katoliško zavest; skupni seznam članstva so vodili jezuiti v Ljubljani.¹⁴³ Tržiško Apostolstvo molitve je za svojo podobo izbralo *Srce Jezusovo*, ki ga je leta 1866 naslikala Henrika Langus (1836–1878) in leta 1892 z novim okvirjem, enakim tistima pri slikah na menzah stranskih oltarjev, olepšal Janez Vurnik (1849–1911).¹⁴⁴ Zdaj izgubljena slika Jezusa v dopasnem izrezu, s plamenčim srcem in blagoslavljačo desnico je bila nameščena na menzi oltarja Karmelske Matere Božje.¹⁴⁵

Katoliška akcija, organizacija za sodelovanje laikov pri apostolskem poslanstvu Cerkve, ki jo je leta 1922 ustanovil papež Pij XI., je v Tržiču začela delovati pod župnikom Antonom Vovkom leta 1929.¹⁴⁶

ga apostolstva«; *Venec cerkvenih bratovščin* 3/6, 1899, str. 91–94, »Apostolstvo svete molitve«; Gruđen, *Das soziale Wirken*, str. 20, z navedkom, da je Leon XIII. družbo reorganiziral leta 1879.

¹⁴⁰ NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Spisi, fasc. 36, Bratovščine, popis bratovščin 1918; Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 176. Apostolstvo je vodilo seznam članov.

¹⁴¹ Namene apostolstva molitve so objavljala glasila *Venec cerkvenih bratovščin*, *Bogoljub* in *Glasnik Srca Jezusovega*.

¹⁴² Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 176; gl. mdr. tudi *Cerkveni glasnik*, 1924, dec., št. 3, str. 2; *Cerkveni glasnik*, 1925, maj, št. 8, str. 8.

¹⁴³ Šega, *Cerkvena društva in bratovščine*, str. 253.

¹⁴⁴ Delo slikarke Langusove je stalo 40 fl, prvotni okvir 11 fl, stroške pa so večinoma pokrili z darovi Marije Ahačič (40 fl) in Vincencije Napret (2 fl). Vurnikov okvir je stal 72 fl 50 kr, plačala pa ga je Julijana Raitharek (gl. *Cerkveni glasnik*, 1926, jun., št. 21, str. 4).

¹⁴⁵ Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 137, 174, 175, 176, z repr. škapulirskega oltarja s sliko Srca Jezusovega, ki so jo leta 1965 nadomestili s tabernakljem, gl. Petek, *Kronika*, str. 66. Slika bi utegnila biti povezana z **bratovščino Srca Jezusovega**, ki se po Kraglu, *Zgodovinski drobci*, str. 174, omenja leta 1855 in ki je najbrž identična z Apostolstvom Srca Jezusovega, kot združbo imenuje Pirc, Alojzij Košir, str. 4. V Tržiču je imela le zbirno mesto, sedež pa pri ljubljanskih frančiškanih (o tem: Gruđen, *Das soziale Wirken*, str. 22). Podobno velja za bratovščino **Naše ljube Gospe presvetege Srca**, ki je imela sedež v ljubljanski stolnici (o tem: Gruđen, *Das soziale Wirken*, str. 23), omenja pa jo *Cerkveni glasnik*, 1925, dec., št. 15, str. 6. Nobena ni navedena v popisu tržiških bratovščin iz leta 1918 v NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Spisi, fasc. 36.

¹⁴⁶ *Cerkveni glasnik*, 1929, avg., št. 8, str. 1–2, »Katoliška akcija«; *Cerkveni glasnik*, 1929, nov., št. 11, str. 4. Dne 10. novembra je bil izvoljen župnijski svet in odbor.

Maks Tušek: Sv. Francišek Asiški in Srce Marijino, slikani okni v škapulirski kapeli, 1911, ž. c. Marijinega oznanjenja, Tržič (foto: Andrej Furlan, UIFS ZRC SAZU).

Ustanovni sestanek so imeli na praznik Kristusa Kralja v dvorani Našega doma, kjer je visela slika Kristusa Kralja, na katero je dal Vovk ob tej priložnosti zapisati: *Kristus – kralj vseh tržiških katoliških organizacij danes in vselej!*¹⁴⁷ Istega duha je izpovedovala tudi monumentalna podoba Kristusa s krono in zemeljsko oblo v moški kapeli župnijske cerkve, ki sta jo leta 1931 poslikala Janez Mežan in Nikolaj Pirnat;¹⁴⁸ leta 1963 sta jo »nadomestila« slovenska apostola Ciril in Metod izpod čopiča Staneta Kregarja.¹⁴⁹

Molitvena pomoč Katoliški akciji je bila pripravljalna ustanova Katoliške akcije.¹⁵⁰ Prirejala je

tedenske molitvene ure, širila spoznavanje pomena Katoliške akcije in njen tisk. Krajevne skupine je vodil župnik, vrhovno vodstvo nad skupinami pa je imel narodni odbor Katoliške akcije. Pravila Molitvene pomoči je izdal škof Gregorij Rožman 8. decembra 1937.¹⁵¹ V Tržiču je začela delovati 4. marca 1938 v okviru že vpeljane Katoliške akcije.¹⁵²

Podpora misijonom

Molitvi in delu za cerkveno edinost kristjanov se je posvečalo **Apostolstvo sv. Cirila in Metoda**, pre-

¹⁴⁷ *Cerkveni glasnik*, 1929, dec., št. 12, str. 2.

¹⁴⁸ Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 139, 140: repr.

¹⁴⁹ Več o tem v prispevku Andreje Rakovec v tej publikaciji.

¹⁵⁰ *Bogoljub* 37/1, 1939, str. 10–12, »Molitvena pomoč Katoliške akcije«.

¹⁵¹ *Cerkveni glasnik*, 1938, mar., št. 3, str. 2–3, »Pravila za 'Molitveno pomoč Katoliški akciji'«.

¹⁵² NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Razne knjige, fasc. 16, Molitvena pomoč Katoliški akciji 1938–1941; *Cerkveni glasnik*, 1938, apr., št. 4, str. 4.

novljena oblika bratovščine, ki jo je leta 1852 ustanovil lavantinski škof Anton Martin Slomšek. Apostolstvo je v ljubljansko škofijo leta 1909 vpeljal Anton Bonaventura Jeglič. Podatke o članstvu in prispevke je zbiral škofijski odbor.¹⁵³ Misijonsko dejavnost sta podpirali tudi **Družba za širjenje vere** in družba **Dejanje sv. Detinstva**.¹⁵⁴ Prva je bila ustanovljena v Lyonu leta 1822, na slovenska tla jo je poskušal uvesti že Slomšek, zaživela pa je šele po letu 1924; druga je povezovala šolsko mladino.¹⁵⁵ Da bi raslo število članov, so tržiški župniki vernike vabili k vpisu zlasti v času misijonskega tedna, ki ga je prirejela dekliška Marijina družba.¹⁵⁶

Dobrodelna dejavnost

Tretji red sv. Frančiška je bil v Tržiču ustanovljen šele pod župnikom Jožefom Potokarjem 3. decembra 1911, imel pa je že pred tem večje število pripadnikov, ki so bili vpisani drugod, večinoma v Ljubljani, kjer je prva kongregacija (po jožefinskem zatrtju) začela že leta 1837.¹⁵⁷ Skupščina je spadala k okrožju Brezje, od koder so vsa leta prihajali tudi vizitatorji. Člani so imeli mesečne shode z vesoljno odvezo in mesečno mašo izmenoma za žive in za mrtve tretjerednike. Opravljali so tridnevnic v čast sv. Frančišku in devetdnevnic pred praznikom Brezmadežne, praznovali pa so tudi god sv. Elizabete, zavetnice tretjega reda. V času, ko je tržiško skupščino vodil kaplan Viktor Čadež, je več poročil o njeni dejavnosti izšlo v *Cvetju z vrtov sv. Frančiška*.¹⁵⁸ Ustanovitev tretjega reda je našla likovno obeležje v škapulirski kapeli, kjer je leta 1911 Maks Tušek iz Ljubljane po naročilu Andreja Gassnerja st., ki je bil tudi sam goreč tretjerednik, vstavil slikano okno s podobo sv. Frančiška.¹⁵⁹ Svetnik z vidnimi stigmami na rokah je

predstavljen v rožnem vrtu, pogled dviguje kvišku, z nogami pa, prezirajoč bogastvo tega sveta, tepta vrečo, iz katere se usipajo novci.¹⁶⁰ Z redom je mogoče pogojno povezati tudi kip sv. Frančiška, ki je bil pozneje prenesen v kapelico sv. Katarine na Slapu,¹⁶¹ že pred ustanovitvijo tržiške skupščine pa so v trgu živeči tretjeredniki svojega zavetnika lahko častili na oltarju sv. Jurija; njegov kip je skupaj z drugimi na stranskih oltarjih leta 1892 izdelal Kristijan Mahlknecht v St. Ulrichu na Tirolskem.¹⁶²

S tretjeredniki in njihovo dobrodelnostjo, ki so jo izkazovali z mesečnimi nabirkami za revne in bolne sobrate, je bila povezana tudi posebna ustanova, t. i. kruh sv. Antona za podporo siromakov,¹⁶³ pušica za zbiranje miloščine je bila nameščena v cerkvi pri stranskih vratih, poleg nje pa je visela slika sv. Antona Padovanskega, delo Matije Bradaška iz leta 1916, ki jo je cerkvi podaril trgovec Leopold Lavš.¹⁶⁴ Njen pendant je bil *Sv. Rok*, ki je na tem mestu prav tako zastopal tretjerednike.¹⁶⁵

Izjemno pomembno vlogo na področju dobrodelne dejavnosti in povezovanja tržiških organizacij je odigrala **Vincencijeva konferenca Marijinega oznanjenja**. Katoliško zvezo dobrote za podporo revnih je leta 1833 v Parizu ustanovil profesor prava in književnosti Frédéric Ozanam, tudi tretjerednik, in za njenega zavetnika izbral sv. Vincencija Pavelskega, misijonarja ubogih. Vincencijeve konference so se kmalu razširile po svetu. Prvo v Sloveniji sta maja 1876 pri ljubljanski stolnici ustanovila stolni kanonik Janez Gogala in profesor Josip Kronberger.¹⁶⁶ Že oktobra ji je sledila konferenca pri Sv. Jakobu v Ljubljani, naslednja na Kranjskem pa je bila tržiška, ustanovljena 11. julija 1889 in 19. septembra istega leta agregirana glavni Vincencijevi družbi v Parizu.¹⁶⁷ Pobudnika sta bila župnik Frančišek Špendal ter veleindustrialec in posestnik tržiškega gradu

¹⁵³ *Ljubljanski škofijski list*, 1909, št. 6, str. 101–102 »Apostolstvo sv. Cirila in Metoda pod zavetjem preblažene Device Marije«; Šega, *Cerkvena društva in bratovščine*, str. 250–251; za tržiško članstvo gl. NŠAL, ŠAL/ZA, Tržič, Spisi, fasc. 36, Bratovščine, popis bratovščin 1918; Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 180.

¹⁵⁴ NŠAL, ŠAL/ZA, Tržič, Spisi, fasc. 36, Bratovščine, popis bratovščin 1918; Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 180–181.

¹⁵⁵ Gruden, *Das soziale Wirken*, str. 23; Šega, *Cerkvena društva in bratovščine*, str. 251–252.

¹⁵⁶ Gl. mdr. *Cerkveni glasnik*, 1927, jul., št. 34, str. 2–3, »Da bi bili vsi eno...!«.

¹⁵⁷ Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 180. Za članstvo gl. NŠAL, ŠAL/ZA, Tržič, Razne knjige, fasc. 16, Tretji red, imenik članov 1893–1940. Število kongregacij tretjega reda je začelo naraščati po letu 1883, ko jih je Leon XIII. priporočil v encikliki *Misericors Dei Filius* (gl. Gruden, *Das soziale Wirken*, str. 17).

¹⁵⁸ Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 180; *Cvetje z vrtov sv. Frančiška* 35/2, 1918, str. 58–59; 35/3, 1918, str. 92–93; 35/7–8, 1918, str. 226; 36/1, 1919, str. 28; 36/3, 1919, str. 60–61; 36/5, 1919, str. 93, s podatkom o tržiški tretjerednici Frančiški Drukar, ki je pridobila številne ude za kongregacijo sv. hiše v Loretu in zbrala lepo vsoto denarja za popravilo loretske cerkve; 36/8–9, 1919, str. 141.

¹⁵⁹ NŠAL, ŠAL/ZA, Tržič, Spisi, fasc. 1, Župna cerkev in po-

družnice 1785–1937, nova okna v cerkvi in kapelici 1911; Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 132–133, 140, 189; za Gassnerjevo članstvo v tretjem redu sv. Frančiška, gl. *Cerkveni glasnik*, 1926, febr., št. 17, str. 3.

¹⁶⁰ Kompozicija je, razen rožnega vrta, enaka, kot jo najdemo npr. na oljni sliki pri novomeških frančiškanih.

¹⁶¹ Za kapelico gl. Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 172.

¹⁶² Petek, *Kronika*, str. 51. S tretjim redom je mogoče povezati tudi sliki sv. Marjete Kortonske (Viktor Zakrajšek jo je zabeležil v zakristiji, gl. NŠAL, ŠAL, Popisi cerkva 1954, Popis cerkva in cerkvenih znamenitosti v župniji Tržič na Gorenjskem, 1955) in sv. Janeza Vianneya, ki jo je cerkvi podarila Ida Mally (gl. *Cerkveni glasnik*, 1940, nov., št. 11, str. 3).

¹⁶³ Gruden, *Das soziale Wirken*, str. 17. T. i. Antonove kruhke so začeli deliti siromakom v 19. stoletju (gl. Kleinschmidt, *Antonius von Padua*, str. 389, 391).

¹⁶⁴ *Cerkveni glasnik*, 1935, avg., št. 8, str. 3; Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 139. Slika je bila pred nekaj leti ukradena.

¹⁶⁵ Sliko omenja Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 139. Bila je ukradena hkrati s sliko sv. Antona Padovanskega.

¹⁶⁶ Gajšek, *Slovenska provinca misijonske družbe*, str. 351–353.

¹⁶⁷ NŠAL, ŠAL/ZA, Tržič, Spisi, fasc. 36, Bratovščine, popis bratovščin 1918; NŠAL, ŠAL/ZA, Tržič, Razne knjige, fasc. 16, Vincencijeva družba, imenik, kronika 1889–1912; Gruden, *Das soziale Wirken*, str. 78.

Jožef Pavlin: Sv. Jožef s pročelja »Našega doma« na Skali, 1913/1914, p. c. sv. Andreja, Tržič (foto: Andrej Furlan, UIFS ZRC SAZU).

Andrej Gassner st., ki je bil tudi največji dobrotnik konference in njenih dejavnosti.¹⁶⁸ Te so se zelo razmahnile z ustanovitvijo sirotišnice in dnevnega zavetišča za delavske otroke. V ta namen je župnik Jožef Potokar leta 1913 kupil hišo »na Skali«, ob njej pa je s prizadevanjem prosvetnega društva sv. Jožefa,¹⁶⁹ ki

¹⁶⁸ Za Vincencijevo konferenco gl. *Cerkveni glasnik*, 1929, jun., št. 6, str. 1, »Ob štiridesetletnici naše Vincencijeve konference«; Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 392–399; gl. tudi *Cerkveni glasnik*, 1926, febr., št. 17, str. 3.

¹⁶⁹ NSAL, ŠAL/ZA, Tržič, Razne knjige, fasc. 16, Društvo sv. Jožefa, pravila in imenik 1897–1907. Društvo je skrbelo za izobraževanje in kulturni napredek članov na katoliški podlagi, zlasti po načelih okrožnice Leona XIII. iz leta 1891 o delavskem vprašanju. Več o društvu Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 404–406.

si je želelo primernih prostorov in dvorane, že do leta 1915 zrasla nova stavba »Naš dom«, katere gradnjo je vodil ljubljanski stavbni podjetnik Matko Curk, v njegovi odsotnosti pa bratranec Janez Curk.¹⁷⁰ Umetniški kip sv. Jožefa za nišo na pročelju Doma je izklesal radovljiški kipar Jožef Pavlin (1875–1914), ki je že na začetku prve svetovne vojne padel na vzhodni fronti v Galiciji. Kip je njegovo zadnje delo. Figura je strogo frontalna in statična, prilagojena poziciji v niši, in ima zgoščen volumen, medtem ko je njena površina razdrobljena v nadrobnostih. Sv. Jožef zaščitniško pridržuje Jezuščka, ki z razprtimi dlanmi sedi na njegovi desnici. Pozornost zbujata Otrokova dopetna haljica in neobičajen položaj lilije, postavljene v vazo ob Jožefovih nogah.¹⁷¹

Sv. Jožefu je bila posvečena tudi kapela v zavetišču, ki so jo uredili leta 1924, šele po tem, ko so oskrbo otrok prevzele mariborske šolske sestre, ki so nadomestile sestre križniškega reda. Najprej je imela prostor v pritličju, leta 1926 pa so jo preselili na podstrešje Našega doma, kjer so s preureditvijo pridobili primeren prostor ne le zanj, ampak tudi za konferenčno sobo in arhiv, načrtovali pa celo muzej karitativne dejavnosti.¹⁷² Dobrotniki so za opremo kapele podarili kip Srca Jezusovega, Praškega Jezuščka (kupila ga je bratovščina sv. Duha), okvir za oltarno sliko in tobačnico, s katero je bil kupljen križev pot, cerkveno posodje so pripeljali iz neke mariborske kapele, tabernakelj so poslale ljubljanske uršulinke, paramente frančiškani, cerkveno perilo pa škofjeloške uršulinke. Sredstva za oltarno menzo je daroval tržiški rojak iz Ljubljane, za ciborij pa neimenovana oseba.¹⁷³ Po prezidavah in prenovi Doma leta 1931¹⁷⁴ so kapelo uredili na podstrešju prizidka in jo 1. junija 1932 slovesno blagoslovili.¹⁷⁵ Preprosti in skromni stari oltar¹⁷⁶ so julija 1938 nadomestili z novim, sodobno oblikovanim po načrtu Staneta

¹⁷⁰ Obe stavbi je prevzela v lastništvo Vincencija konferenca, ki je tržiškim katoliškim društvom dovolila uporabljati dvorano Našega doma.

¹⁷¹ Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 171; Petek, *Kronika*, str. 103. Kip sv. Jožefa sta plačala tržiški kaplan Viktor Čadež, tajnik društva sv. Jožefa, in njegova sestra. Blagoslovljen je bil skupaj z domom 7. marca 1915. Zdaj stoji v cerkvi sv. Andreja. Za kiparja gl. Žitko, *Historizem v kiparstvu*, str. 27, 62, 63, 64, 87, 142, 164.

¹⁷² *Cerkveni glasnik*, 1926, sept., št. 24, str. 2; *Cerkveni glasnik*, 1926, sept., št. 24, str. 2; *Cerkveni glasnik*, 1927, avg., št. 35, str. 3–4.

¹⁷³ *Cerkveni glasnik*, 1925, febr., št. 5, str. 4.

¹⁷⁴ *Cerkveni glasnik*, 1931, sept., št. 9, str. 4.

¹⁷⁵ Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 168, s fotografijo prvotnega oltarja; prim. *Cerkveni glasnik*, 1939, maj, št. 5, str. 6, s fotografijo oltarja po Kregarjevem načrtu. O blagoslovu kapele piše v *Cerkveni glasnik*, 1932, jul., 7, str. 3: *Nova kapela v sirotišču in zavetišču je bila slovesno blagoslovljena 1. junija ... S tem so bila obilna dela prenovne končana.*

¹⁷⁶ Oltar za kapelo je leta 1930 prenovila učiteljica Julči Berlanova, sestra s. Fidelije (gl. *Cerkveni glasnik*, 1930, sept., št. 9, str. 3). Fotografija tega oltarja je objavljena v Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 168, in *Cerkveni glasnik*, 1939, maj, št. 5, str. 5, »Ob petdesetletnici Vincencijeve konference«.

Stane Kregar: Sv. Jožef iz kapele »Našega doma« na Skali, 1939, ž. urad Marijinega oznanjenja, Tržič (foto: Andrej Furlan, UIFS ZRC SAZU).

Kregarja (1905–1973),¹⁷⁷ leta 1939 pa so odstranili še staro na papir odtisnjeno oltarno sliko in jo nadomestili s Kregarjevim oljem.¹⁷⁸ Dopasna podoba sv. Jožefa s prikupnim Otrokom v praznični haljici, ki je varovance nedvomno nagovarjala, je umetnikovo zgodnje delo (podpisano *Stane Kregar 39*), polno barvne vedrine. Poudarek svečanosti daje prizoru čez modro nebo razpet rdeč zastor.¹⁷⁹ Umetniška dopolnitev kapele, ki je tako postala »najlepši prostor« na Skali, je sovpadla s petdesetletnico Vincencijeve konference.¹⁸⁰

Ob prezidavi zavetišča in sirotišnice so, tudi s prispevki prosvetnega društva sv. Jožefa,¹⁸¹ razširili in na novo opremili dvorano, oder in garderobo.¹⁸² Nad oder so obesili podobo društvenega zavetnika sv. Jožefa, ki jo je leta 1932 v svojem značilnem slogu naslikal Janez Mežan (podpis: *Mežan 32*).¹⁸³ Slika je po formatu prilagojena odru, scensko pa deluje tudi naslikana zavesa, ki razgrinja panoramo ozadja. Drugih slik, ki so krasile dvorano pa tudi konferenčno sobo, ni več v razvidu, morda pa od tod izhaja kipec sv. Vincencija Pavelskega, ki zdaj v stenski niši škupulirske kapele v župnijski cerkvi nadomešča sv. Ano.¹⁸⁴ Svetnikov god je vodstvo Vincencijeve kon-

¹⁷⁷ *Cerkveni glasnik*, 1938, okt., št. 10, str. 3.

¹⁷⁸ *Cerkveni glasnik*, 1939, maj, št. 5, str. 1–6, »Ob petdesetletnici Vincencijeve konference«, s fotografijo novega oltarja s Kregarjevo sliko sv. Jožefa.

¹⁷⁹ Prim. Toplak, *Cerkveno slikarstvo Staneta Kregarja*, str. 54, z razlago, da gre za rdečo stilizirano pokrajino, nad katero bežijo v žareče belo-rdeče lise transformirani oblaki.

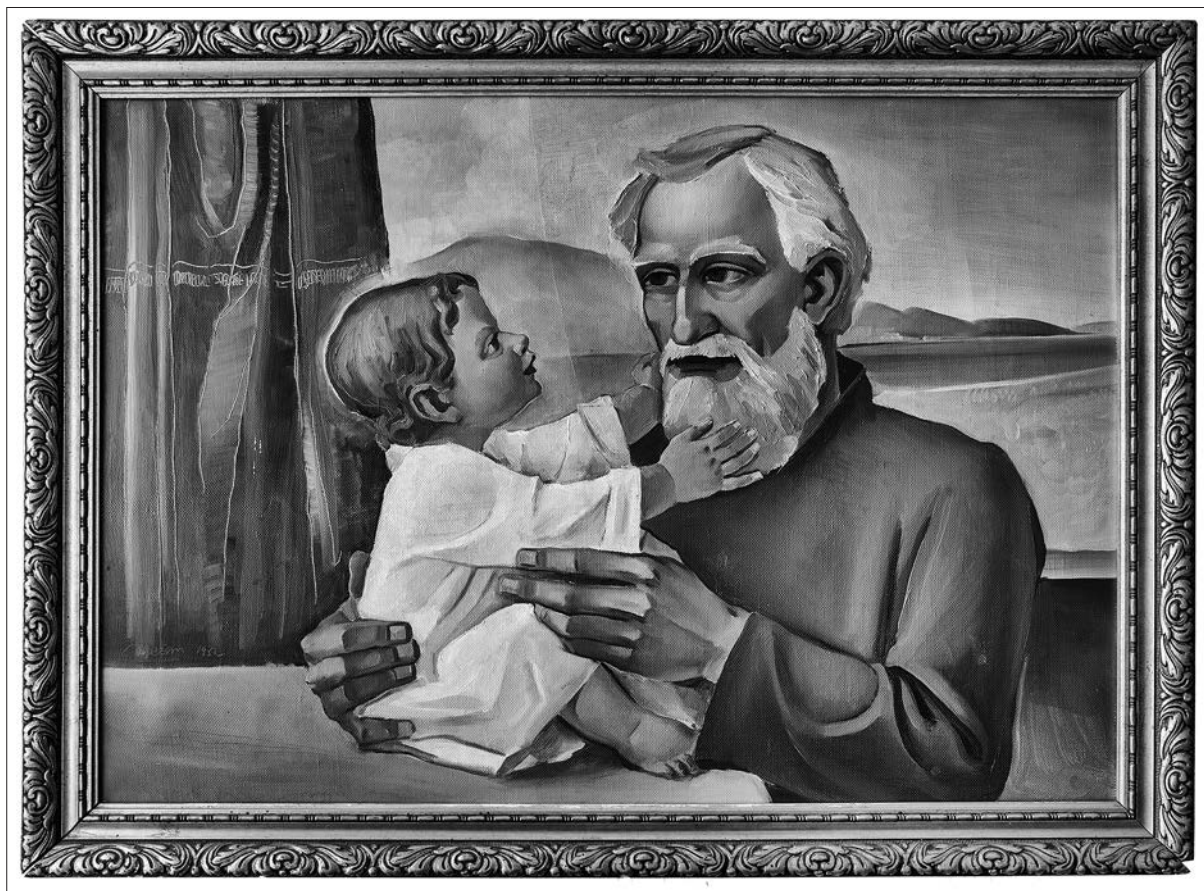
¹⁸⁰ *Cerkveni glasnik*, 1939, maj, št. 5, str. 1–6, »Ob petdesetletnici Vincencijeve konference«.

¹⁸¹ Društvo je že leta 1928 dalo dvorano poslikati (gl. *Cerkveni glasnik*, 1928, sept., 48, str. 4).

¹⁸² *Cerkveni glasnik*, 1931, sept., št. 9, str. 4; Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 406.

¹⁸³ Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 396: repr., 406.

¹⁸⁴ Vincencijeva družba je namreč v Tržiču oživela, medtem ko so druge odmrle.

Janez Mežan: Sv. Jožef iz dvorane »Našega doma« na Skali, 1932, ž. urad Marijinega oznanjenja, Tržič
(foto: Andrej Furlan, UIFS ZRC SAZU).

ference slovesno obhajalo in se udeležilo maše za žive in mrtve člane.¹⁸⁵

Člani Vincencijevih konferenc so bili lahko le moški, za ženske pa so leta 1917 nastale Elizabetine konference.¹⁸⁶ V ljubljanski škofiji so navodila za karitativno delovanje po župnijah objavili leta 1919.¹⁸⁷ Tržiško **Elizabetino konferenco** so ustanovile tamkajšnje tretjerednice 21. julija 1919.¹⁸⁸ Družba je s prispevki članic in drugih dobrotnic redno podpirala večje število revežev, ki jih je obiskovala in obdarjala po domovih, ljudem v stiski pa je pomagala tudi občasno. Podpirala je dejavnost Vincencijeve konference (z venčki Elizabetine konference), zlasti sirotišče na Skali.¹⁸⁹ Slovesno je obhajala god svoje

zavetnice sv. Elizabete Turingijske (Ogrske), katere podoba je krasila škapulirsko kapelo že od leta 1912, ko jo je za cerkev skupaj s sliko sv. Blaža od Matije Bradaška kupila dobrotnica Vincencijeve konference Julijana Engelsberger.¹⁹⁰ Podobo, ki vztraja pri nazarinskih vzorih, je slikar podpisal in datiral (*MBradaška 1912*). Sočutna svetnica, deleča miloščino siromakom, je nazorno predstavljala ideal Elizabetine konference, ki je živel med tretjerednicami že pred ustanovitvijo družbe.

Pomoč umirajočim

Duhovna zveza smrti sv. Jožefa za pomoč umirajočim je bila ustanovljena na pobudo Luigija Guanelle leta 1914, ob podpori papeža Pija X., ki se je vpisal vanjo kot prvi član. Njen sedež (*Primaria*) je v rimski cerkvi sv. Jožefa, ki jo upravlja Guanellova skupnost Služabnikov ljubezni, namenjena pa je

¹⁸⁵ Gl. mdr. *Cerkveni glasnik*, 1928, jul.–avg., št. 46–47, str. 3.

¹⁸⁶ Gajšek, *Slovenska provinca misijonske družbe*, str. 352.

¹⁸⁷ *Ljubljanski škofjski list*, 1919, št. 5, str. 47–50 »Organizacija karitativnega dela«; *Bogoljub* 17/7, 1919, str. 145–148, »Dobrodelnost naj se organizira povsod«.

¹⁸⁸ NŠAL, ŠAL/ŽA, Tržič, Razne knjige, fasc. 16, Elizabetina konferenca, sejni zapisnik 1919–1924; *Cvetje z vrtov sv. Frančiška* 37/1, 1920, str. 28–29, z datumom 20. julija 1919; *Cvetje z vrtov sv. Frančiška* 37/3–4, 1920, str. 93; Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 394.

¹⁸⁹ *Cerkveni glasnik*, 1924, okt., št. 1, str. 4; *Cerkveni glasnik*, 1924, nov., št. 2, str. 3; *Cerkveni glasnik*, 1925, febr., št. 5, str. 3, 4.

Denar so zbirali ob konferencah in ga dobivali od dobrotnic, od skupščine tretjerednikov, od kruha sv. Antona; *Cerkveni glasnik*, 1926, febr., št. 17, str. 5; *Cerkveni glasnik*, 1927, febr., št. 29, str. 4.

¹⁹⁰ Petek, *Kronika*, str. 54, z datacijo v leto 1911. Sliki je uokviril domačin Luka Kurnik.

Matija Bradaška: *Sv. Elizabeta Turingijska*, 1912, ž. urad Marijinega oznanjenja, Tržič (foto: Andrej Furlan, UIFS ZRC SAZU).

širjenju češčenja Jezusovega rednika kot priprošnjika za srečno smrt ter molitvi in pomoči umirajočim.¹⁹¹ V Tržiču je bila njena podružnica ustanovljena 14. aprila 1921, vodil pa jo je domači župnik.¹⁹²

Dne 10. aprila 1933 je bila ustanovljena **bratovščina Marije Vnebovzete, vernim dušam v vica**h v **tolažbo**, prva tovrstna družba v škofiji, v katero so se združile članice nekdanjega ženskega pogrebnege društva. Društvo je pod nemškim naslovom začelo

delovati leta 1876, pozneje se je razšlo in bilo leta 1906 na novo ustanovljeno.¹⁹³ Ker je bilo članic vedno manj, so leta 1928 povabile v društvo tudi moške, kmalu pa so se odločile za obliko bratovščinske združbe, da bi bile pod njenim okriljem deležne tudi duhovnih dobrin, zlasti odpustkov.¹⁹⁴ Medse so sprejemale ženske do 50. leta starosti. Plačevale so letni prispevek, opravljale razna dobra dela dušam v korist in poskrbele za mesečne maše za žive in mrtve članice, ob smrti članic pa prispevale njihovim družinam primerno vsoto za pogrebne stroške. Umetnostnih reliktov bratovščina ni zapustila.

Bratovščine in cerkvene združbe, predstavljene v časovnem loku od srednjega veka do druge svetovne vojne, so odigrale pomembno versko, kulturno, socialno pa tudi politično vlogo. Odzivale so se na konkretne potrebe okolja in dobe, v kateri so delovale, in se zlasti ob močni industrializaciji Tržiča uspešno soočale z novimi izzivi. Likovna umetnost jim je služila za vizualizacijo njihovih duhovnih idealov in zavetnikov, za opremo kapel in oltarjev, pri katerih so imele svoj sedež, za osebno in skupno molitveno spodbudo pa tudi za zunanje korporativne nastope in praznične manifestacije. Z umetnostnozgodovinskega vidika so zanimive zlasti starejše bratovščine, od novjših pa izstopajo obnovljena škapulirska bratovščina in Marijine družbe, predvsem dekliška, bratovščina sv. Uršule in Vincencijeva konferenca. Med novjšimi je tudi precej takih, ki umetnosti niso posvečale nobene pozornosti. Obravnavana umetniška dela so bila v umetnostnozgodovinski literaturi deloma že predstavljena ali vsaj omenjena, še več je prezrtih, v pričujočem prispevku pa so postavljena v skupni kontekst. Za tista od srede 19. stoletja dalje so v veliki meri znani tudi avtorji, med katerimi je nekaj uveljavljenih imen, npr. Ivan Pengov ml., Janez Mežan in Stane Kregar.¹⁹⁵

¹⁹³ ŽA, Tržič, Kronika župnije Tržič II., str. 4; Gruden, *Das soziale Wirken*, str. 80; Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 181, z navedkom, da je bilo društvo ustanovljeno leta 1875.

¹⁹⁴ *Cerkveni glasnik*, 1933, jun., št. 6, str. 2–3, »Bratovščina Marije vnebovzete, vernim dušam v vicah v tolažbo«.

¹⁹⁵ Iz srca se zahvaljujem vsem, ki so mi prijazno in nesebično pomagali s posredovanjem arhivskega in fotografskega gradiva, omogočanjem ogleda spomenikov na terenu, informacijami in nasveti, zlasti s. Marti Triler (Uršulinski samostan Ljubljana), dr. Mihi Šimcu (Teološka fakulteta Ljubljana), arhivistom v Nadškofjskem arhivu Ljubljana, Ksenji Hočevvar (Družina), kolegici Magdi Miklavčič Pintarič (INDOK center Direktorata za kulturno dediščino, Ljubljana), dr. Bojanu Knificu (Tržiški muzej, Tržič), dr. Juretu Volčjaku (Arhiv Republike Slovenije), dr. Mihi Preinfalku (Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU). Posebno zahvalo izrekam g. župniku Tomažu Prelovski (ž. Tržič), mag. Romanu Starcu (ž. Ljubljana-Sv. Nikolaj), Francu Mačku (ž. Planina pri Raketu), Robertu Hladniku (ž. Mirna) in dr. Silvestru Novaku (ž. Lom). Hvala tudi kolegom z Umetnostnozgodovinskega inštituta ZRC SAZU mag. Andreji Rakovec, mag. Andreju

¹⁹¹ Za zvezo gl. <http://www.operadonguanella.it/organizzazione/organismi-general/pia-unione-s-giuseppe> (30. 8. 2020).

¹⁹² NŠAL, ŠAL/ZA, Tržič, Spisi, fasc. 36, Bratovščine, ustanovna listina za *Unio filialis de Transitu S. Joseph*; Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 179. Gl. tudi NŠAL, ŠAL/ZA, Tržič, Spisi, fasc. 44, Gradivo 19. in 20. stol., knjižica pogrebne bratovščine sv. Jožefa v Ljubljani iz leta 1924, ki si jo je najbrž priskrbel tržiška zveza. Ljubljanska bratovščina je skrbela, da se njeni člani dostojno in krščansko pokopljejo in da se zanje ob določenih časih opravijo sv. maše.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AULj – Arhiv uršulinskega samostana v Ljubljani, Kongregacija Marije vedne pomoči

NŠAL – Nadškofjski arhiv Ljubljana,
ŠAL/ŽA, Tržič, Razne knjige.
ŠAL/ŽA, Tržič, Spisi.
ŠAL, Popisi cerkva 1954, Župnija Tržič.
ŠAL, Zbirka listin.

UIFS – Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU,
Stele, France: Terenski zapiski, LXXXIV, CVI.

ŽA, Tržič – Župnijski arhiv, Tržič
Kronika župnije Tržič

ČASOPISI

Bogoljub, 1919, 1927, 1939.
Cerkveni glasnik za tržiško župnijo, 1924–1941.
Cvetje z vrhov sv. Frančiška, 1918–1920.
Ljubljanski škofjski list, 1895, 1909, 1919.
Venec cerkvenih bratovščin, 1896–1902.
Zgodnja Danica, 1852, 1864

LITERATURA

A. V.: Fantje na plan. *Cerkveni glasnik*, 1926, dec., št. 27, str. 1.
Avguštin, Cene: *Tržič in okolica*. Ljubljana: Zavod za spomeniško varstvo SRS, 1970 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. Zbirka vodnikov 23).
Barle, Ivan: Naznanila in poročila: Tržič. *Venec cerkvenih bratovščin* 6/11, 1902, str. 175–176.
Cevc, Anica: *Valentin Metzinger: 1699–1759. Življenje in delo baročnega slikarja*. Ljubljana: Narodna galerija, 2000.
Cevc, Emilijan: *Gotska plastika na Gorenjskem*. Kranj: Mestni muzej, Okrajna spomeniška komisija, 1958.
Cevc, Emilijan: *Poznogotska plastika na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenska matica, 1970.
Dolinar, France Martin: Bratovščina sv. Uršule za srečno smrt. *Naša luč* 47/10, 1998, str. 8.

Furlanu, Alenki Klemenc in še prav posebej dr. Blažu Resmanu, tudi za kritičen pregled teksta.
Članek je nastal v okviru raziskovalnega projekta *Umetnina kot odsev znanja in povezovanja. Pomen izobrazbe in družbene vpetosti umetnikov in naročnikov v poznem srednjem in zgodnjem novem veku* (J6-9439) in raziskovalnega programa Slovenska umetnostna identiteta v evropskem okviru (P6-0061), ki ju iz državnega proračuna financira Javna Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Družbenik Marijin. Molitvenik za Marijine družbe. Ljubljana: Škofijsko vodstvo M. D., 1930⁶.

Ferrero, Fabriciano: *Redemptoristen. Marienlexikon* (ur. Remigius Bäumer, Leo Scheffczyk), 5. St. Ottilien: EOS Verlag, 1993, str. 420–421.

Gajšek, Lojze: *Slovenska provinca misijonske družbe s skupnostjo lazaristov na Hrvaškem. Lazaristi ob 90-letnici province (1919–2009) in ob 350-letnici smrti sv. Vincencija Pavelskega (1660–2010)*. Ljubljana: Misijonska družba – Slovenska provinca, 2009.

Gruden, Josip: *Das soziale Wirken der katholischen Kirche in Österreich, 4/1: Diözese Laibach (Herzogtum Krain)*. Ljubljana: Verlag der Leo-Gesellschaft in Wien, 1906.

Hočevar, Ksenja: Tržiški zaklad. Restavriranje srebrnega kipa Škapulirske Matere Božje. *Družina*, št. 22, 3. 6. 2007, str. 19.

Höfler, Janez: *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Kranjska*, Ljubljana 2017 (elektronska knjiga, 2. dop. izdaja: https://www.viharnik.com/downloads/HistTop_Kranjska2.pdf; 16. 8. 2019).

J. T.: Ogleđ po Slovenskem in dopisi. Iz Teržiča na Gorenjskem. *Zgodnja Danica* 17/29, 1864, str. 232.

Kleinschmidt, Beda: *Antonius von Padua in Leben und Kunst, Kult und Volkstum*. Düsseldorf: L. Schwann, 1931.

Knific, Bojan: *Kolarska obrt in življenje v Kurnikovi hiši*. Tržič: Tržiški muzej, 2019.

Koblar, Anton: Drobtinice iz furlanskih arhivov. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 4/1, 1894, str. 13–30.

Komatar, Franc: Kranjske cerkvene dragocenosti I. 1526. *Carniola* 5, 1914, str. 178–180.

Kragl, Viktor: Bivšemu tržiškemu župniku Fr. Sal. Spendalu v spomin! *Cerkveni glasnik*, 1935, mar., št. 3, str. 2–3.

Kragl, Viktor: Slavimo svoje učitelje! *Cerkveni glasnik*, 1930, jul.–avg., št. 7–8, str. 3–18.

Kragl, Viktor: *Zgodovinski drobci župnije Tržič*. Tržič: Župni urad, 1936.

Lavrič, Ana: Bratovščine na Kranjskem leta 1773. *Arhivi* 37/1, 2014, str. 109–142.

Lavrič, Ana: Bratovščine na Slovenskem pod zavetniškim plaščem Marije in svetnikov. *Patriae et Orbi. Študije o srednjeevropski umetnosti. Jubilejni zbornik za Damjana Prelovška* (ur. Ana Lavrič, Franci Lazarini, Barbara Murovec). Ljubljana: Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015, str. 475–527.

Lavrič, Ana: Ljubljanske baročne bratovščine in njihovo umetnostno naročništvo. Bratovščine pri redovnih cerkvah. *Arhivi* 34/1, 2011, str. 41–64.

Lavrič, Ana: Ljubljanske baročne bratovščine in njihovo umetnostno naročništvo. Bratovščine v župnijskih cerkvah in podružnicah. *Arhivi* 34/2

- (= Zbornik ob sedemdesetletnici dr. Franceta Martina Dolinarja), 2011, str. 295–317.
- Lavrič, Ana: Velike Marijine bratovščine na Slovenskem. Ikonografija bratovščin pod okriljem mendikantskih redov. *Acta historiae artis Slovenica* 21/2, 2016, str. 119–167.
- Maria. *Verehrung und Gnadenbilder in der Steiermark*. Graz: Diözesan-Museum, 1983.
- Marianisches Kirchenjahr. *Fromme Uebungen, Gebete und Betrachtungen für 31 verschiedene Mutter-Gottes-Feste*. Mainz: Verlag von Franz Kirchheim, 1883.
- Medding, Wolfgang: Erscheinung des Auferstandenen vor Maria. *Lexikon der christlichen Ikonographie. Allgemeine Ikonographie* (Engelbert Kirschbaum et al.), 1. Freiburg im Breisgau: Herder, 1968, stp. 667–671.
- Menaše, Lev: *Marija v slovenski umetnosti. Ikonologija slovenske marijanske umetnosti od začetkov do prve svetovne vojne*. Celje: Mohorjeva družba, 1994.
- Michl, Johann in Stöger, Alois: Auferstehung: 1. Biblisch. *Marienlexikon* (ur. Remigius Bäumer, Leo Scheffczyk), 1. St. Ottilien: EOS Verlag, 1988, str. 268.
- Murovec, Barbara: Galerija slik v ljubljanskem uršulinskem samostanu. *Tristo let ljubljanskih uršulink. Zgodovina samostana, njegovih sol in kulturnih dejavnosti* (ur. Marija Jasna Kogoj). Ljubljana: Družina, 2002, str. 267–276.
- Naša ljuba Gospa vedne pomoči*. Ljubljana: Farna cerkev Tržiška, 1897.
- Petek, Marija in Petek, Mihael: *Kronika župnije Tržič. Ob 150-letnici posvečenja župne cerkve*. Tržič: Župnijski urad, 1988.
- Pirc, Karel: Alojzij Košir, tržiški župnik od leta 1851 do 1868. *Cerkveni glasnik*, 1924, nov., št. 2, str. 4.
- Pirc, Karel: Karmelska bratovščina v Tržiču. *Cerkveni glasnik*, 1925, maj, št. 8, str. 5–6.
- Pirc, Karel: Marijine slike v Tržiču. *Cerkveni glasnik*, 1925, maj, št. 8, str. 4–5.
- Pirc, Karel: Podružnica sv. Jožefa. *Cerkveni glasnik*, 1925, jun., št. 9, str. 3.
- Pirc, Karel: Župna cerkev v Tržiču. *Cerkveni glasnik*, 1925, mar., št. 6, str. 2–4 (a); apr., št. 7, str. 3 (b).
- Pokorn, Franc: Tržiški dušni pastirji. *Cerkveni glasnik*, 1927, avg., št. 35, str. 4–6.
- Pokorn, Franc: Župniki v Tržiču. *Cerkveni glasnik*, 1926, okt., št. 25, str. 3–7.
- Potokar, Jožef. Naznanila in poročila: Iz Tržiča. *Venec cerkvenih bratovščin* 5/4, 1901, str. 61.
- Potokar, Jožef: Razna poročila: Iz Tržiča. *Venec cerkvenih bratovščin* 4/9, 1900, str. 140–141.
- Resman, Blaž: *Kiparstvo poznega baroka na Gorenjskem*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006.
- Resman, Blaž: *Uršulinke v Ljubljani*. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2010 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije: Zbirka vodnikov, 213).
- Schürer-Witzleben, Elisabeth in Tschochner, Friederike: Auferstehung: 2. Ikonographie. *Marienlexikon* (ur. Remigius Bäumer, Leo Scheffczyk), 1. St. Ottilien: EOS Verlag, 1988, str. 268–270.
- Simoniti, Marjetica: *Zakladi slovenskih cerkva. Zlatarska umetnost in obrt*. Ljubljana: Narodna galerija, 1999.
- Smrekar, Andrej: Post scriptum h Groharjevi Sv. Uršuli. *Patriae et Orbi. Študije o srednjeevropski umetnosti. Jubilejni zbornik za Damjana Prelovška* (ur. Ana Lavrič, Franci Lazarini, Barbara Murovec). Ljubljana: Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015, str. 631–640.
- Smrekar, Andrej: Pozabljena slika Ivana Groharja. *Acta historiae artis Slovenica* 15, 2010, str. 77–86.
- Stele, France: Bizantinske in po bizantinskih posnete Marijine podobe med Slovenci. *Razprave filozofsko-filološko-historičnega razreda SAZU*, 2. Ljubljana 1944, str. 367–392.
- Stele, France: *Slikarstvo v Sloveniji od 12. do srede 16. stoletja*. Ljubljana: Slovenska matica, 1969.
- Steska, Viktor: *Slovenska umetnost I. Slikarstvo*. Prevalje: Založba Družba sv. Mohorja, 1927 (Mohorjeva knjižnica, 16).
- Šega, Judita: Cerkevna društva in bratovščine. *Kronika župnije Reteče. Zbornik ob 150-letnici obstoja župnije Reteče pri Škofji Loki* (ur. Štefan Pavli). Reteče: Župnijski urad Reteče, 2001 str. 238–253.
- Toplak, Pavel: Cerkevno slikarstvo Staneta Kregarja. *Kregarjevo strmenje k nevidnim obalam. Sakralno slikarstvo*. Ljubljana: Družina, Zavod sv. Stanislava, Župnija sv. Vida v Šentvidu pri Ljubljani, 2005, str. 51–73.
- Valvasor, Janez Vajkard: *Topographia Ducatus Carnioliae moderna*, Wagensperg 1679 / Ljubljana: Mladinska knjiga, 1995.
- Volčjak, Jure: Cerkev goriške nadškofije na Kranjskem v času nadškofa Karla Mihaela grofa Attems. 1. del: Bistrski, gorenjski in metliški arhidiaconat. *Acta historiae artis Slovenica* 24/1, 2019, str. 135–185.
- Volčjak, Jure: Pregled predjožefinskih bratovščin na ozemlju goriške nadškofije na Kranjskem. *Acta historiae artis Slovenica* 21/2, 2016, str. 9–34.
- Zalar, Drago: *Marijine družbe na Slovenskem*. Ljubljana: Družina, 2001.
- Žakelj, Filip et al.: *Zdrava Marija, milosti polna*. Buenos Aires: Marijina kongregacija slovenskih bogoslovcev, 1960.
- Žigon, Andreja: Bradaška Matija. *Enciklopedija Slovenije*, 1. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987, str. 354.
- Žitko, Sonja: *Historizem v kiparstvu 19. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenska matica 1989.

SPLETNI VIRI

Zveza sv. Jožefa:

<http://www.operadonguanella.it/organizzazione/organismi-generalisti/pia-unione-s-giuseppe>

S U M M A R Y

Church associations in the parish of Tržič and their artistic heritage

The paper aims to provide an integral chronological overview of church associations in the parish of Tržič and artworks related to them, to the extent permitted by the preserved materials. Associations from three periods are presented: medieval ones, which ceased to exist during the Reformation, the Baroque ones, which were dissolved by Joseph II, and those from the period following the restoration of Catholicism in the mid-nineteenth century, which were discontinued during the Second World War.

The medieval confraternities of Corpus Christi, Our Lady, St. Andrew, and St. Eligius in Tržič, of St. Anne at Podljubelj, and of St. Catherine at Lom pod Storžičem, first appeared in written sources in 1526 in an inventory of church valuables. The confraternities have left little trace: the authentic stage of their activity are the churches in Podljubelj and Lom, with a preserved Gothic core; a more direct relation with the confraternity has been identified in the late-Gothic statue of St. Catherine at Lom dating to the early sixteenth century. In a similar way, little has been left of the Baroque confraternities of the Holy Trinity, Our Lady of Mount Carmel (of the Scapular), St. Joseph and St. Andrew in Tržič, and of St. Catherine at Lom due to fires and the newly constructed parish church and the Church of St. Andrew in the nineteenth century; all were dissolved in 1783. Remaining from the confraternity of Our Lady of the Scapular are a silver lamp from 1695, donated by Baron Johann Valerius Wernegkh, and a silver statue of Mary from an unknown donor dating to the second half of the eighteenth century. The memory of the confraternity of St. Joseph was long kept alive by the altar painting of its patron, which was destroyed by fire in 1959 (it is documented in a photograph from 1914). The memory of the activity of St. Andrew's confraternity is perhaps preserved by the statues of the former main altar on the current retable. The confraternity from Lom left behind a Baroque altar (with the above-mentioned late-

Gothic statue in the central niche) as its seat and a procession statuette of St. Catherine from about the mid-eighteenth century, which is stylistically related to Carinthian Baroque sculpture.

The most comprehensive part of the legacy originates in the period following the restoration of Catholicism, during which church associations mushroomed. The first to emerge was the confraternity of Our Lady of the Scapular (revived in 1851), to which the new parish church granted its own chapel (1857), equipped by the masters of Kranj, Gašper Götzl, Anzelm Bizjak, and Matija Bradaška. The memory of the confraternity of St. Ursula is maintained by Bradaška's painting (1911) which by following Valentin Metzinger's *The Death of St. Ursula* (1749) linked itself to Ljubljana and its tradition. Marian societies were highly active, and they also participated in purchasing church furnishings (including the statues by Ivan Pengov). The particularity of the Marian society for girls was its protectress, Our Lady of Perpetual Help; her selection was in part inspired by the copy of her miraculous image at the Redemptorists in Rome, highly popular at the time, which was provided from the Eternal City by the parish priest Frančišek Špendal in 1891. Another item of remarkable artistic quality is the society's banner, designed by Ivan Pengov the Younger (1927). Of the two banners pertaining to the Marian women's society only the first one (1913) is registered, whereas the second one, made to the design of Stane Kregar (1939) has been lost; in addition, a statuette of St. Anne has been preserved from the time of the society's establishment (1912). Of the Marian boy's society an image of St. Aloysius has remained. The painting of the Sacred Heart of Jesus by Henrika Langus (1866), which once served as a gathering point for the Prayer Apostolate, has been lost, but surviving is the statuette of the Infant Jesus of Prague (1929) which was given as a present to the children's shelter at Skala by the confraternity of the Holy Spirit which was especially concerned with purchasing church paraments. The charitable activity, symbolically represented by Bradaška's painting of St. Elisabeth of Thuringia (1912), was at the heart of St. Elisabeth's and St. Vincent's conferences. The St. Vincent Conference administered the children's shelter »na Skali« (now the Cultural Centre of Tržič). The parish has preserved Jožef Pavlin's stone statue of St. Joseph from the former shelter's façade (1913/1914; now kept in the Church of St. Andrew), Janez Mežan's painting of St. Joseph (1932) from the theatre hall, and Stane Kregar's painting of St. Joseph from the chapel (1939). Although there were several other associations active in the parish of Tržič, they are less interesting from the point of view under discussion.